

2. Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ Η ΕΝ ΤΩΙ ΚΟΣΜΩΙ ΥΠΑΡΧΕΙΣ

Μετά τὴν σύντομον ταύτην ἔκθεσιν τῶν κυριωτέτων θέσεων τῆς φιλοσοφίας καὶ θεολογίας τοῦ Kierkegaard ἐν τῷ πρώτῳ Μέρει καὶ τὴν ἐμφάνισιν τῆς κατ' αὐτὸν ἀληθινῆς πίστεως δυνάμεθα νὰ ἔξαγάγωμεν γενικὰ συμπεράσματα περὶ τῶν ἀρχῶν, αἵδποῖαι δημιουργοῦν κατ' αὐτὸν τὰς ἀσφαλεῖς προϋποθέσεις πρὸς ἀληθῆ ἀλιολόγησιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ κόσμῳ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πίστεως ταύτης.

α. Χριστός, ὁ μόνος «καθρέπτης» διὰ τὴν ὑπάρξιν. Ο ἀνθρωπὸς τῆς ἀντιδράσεως τοῦ μελαγχολικοῦ Δανοῦ δὲν ἔχει τὸν δμοιὸν αὐτοῦ εἰς τὴν ἴστορίαν τῆς σκέψεως. ⁽¹⁾ Νημιουργός του ἐπιτίθεται κατὰ πάσης σχετικῆς ἀξίας προβαλλομένης ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τοῦτον ἀπὸ τὰ ἴδια διστιά. Διὰ βαθυστοχάστου σκέψεως καταδειχνεῖ τὰ πεπερασμένα δρια αὐτῆς διὰ νὰ μὴ δημηγήσῃ ταύτην ... ὡς ὁ Kant — εἰς νέον ἀσφαλῆ χῶρον δράσεως, ἀλλ' εἰς τὸ πάθος τοῦ παραδόξου. Ο ἀνθρωπὸς ἀπογυμνοῦται πάσης λαμπρᾶς, ἀλλὰ φθιρτῆς ἐπενδύσεως διὰ νὰ ἐνδυθῇ ἐκ νέου τὴν ἀπολεσθεῖσαν αἰώνιον. Μετὰ τὴν σφροδρὰν ἐπίθεσιν δύναται ὁ μελετῶν αὐτὸν νὰ ἔξαγάγῃ τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ φιλοσοφία του μηδενίζει τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ρίπτει αὐτὸν εἰς ἀπογοήτευσιν καὶ ἀπελπισίαν. Τοιοῦτον συμπέρασμα θὰ κατεδείκνυε τελείαν παρεξήγησιν τῆς διδασκαλίας τοῦ πρώτου τούτου ὑπάρξιστοῦ. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ μηδενισμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι διὰ τὴν ἀρχήν σκοπὸς τῆς σκέψεως του· ἀλλὰ τοῦτο γίνεται χάριν τῆς νέας ἀλιολογήσεως αὐτοῦ, μακρὰν τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνατοτήτων.

Ο ἀνθρωπισμὸς διὰ τὸν Kierkegaardί δὲν εἶναι ἀληθής, ἐὰν εἶναι ἀνθρώπινος. Ο ούρανισμὸς πρέπει νὰ καταστραφῇ ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ ἀνθρώπου διὰ νὰ λάβῃ τοῦτον πάλιν αὐτὸς ὡς ἔνθεον. Ο μηδενισμὸς τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀξιῶν τῆς ζωῆς εἶναι ἡ μόνη προύποδεσις διὰ νὰ λάβῃ τις ταῦτα ἐν τῇ πραγματικῇ ἀνωτέρᾳ καὶ καθαρῷ αὐτῶν ὑποστάσει.

Ο Kierkegaard κτυπᾷ μετὰ μανίας πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν, κρημνίζει πᾶν ἐμπόδιον, τὸ δποῖον ὑψώνει διὰ τοῦτον ἀγωῖσμὸς διὰ τῶν ποικίλων θεωριῶν καὶ τῆς μωρᾶς φιλοδοξίας αὐτοῦ, ιστοπεδώνει τὰ πάντα ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς διὰ νὰ καταστήσῃ δύμαλὸν τὸ ἔδαφος καὶ νὰ διευκολύνῃ οὕτω ἀποτελούντων αὐτήν, ἐντὸς τοῦ κόσμου· οὗτοι «προδίδομεν τὸν Χριστὸν» (XI 121).

«Τότε εἶπεν ὁ Σατανᾶς πρὸς ἐαυτόν: διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ δὲν δύναμαι νὰ νικήσω καὶ ἥλλαξε τὴν μέθοδον. Ἐπέτρεψε νὰ μεταβληθῇ ἡ Ἐκκλησία εἰς τοιοῦτον βαθμόν, διότε νὰ νικήσῃ ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τότε ἀνεπαύθῃ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ κόπου τῶν ἐπιθέσεων καὶ τοῦ ἀγῶνος ἐναντίον αὐτῆς καὶ ἀπολαμβάνει τώρα τὰ ἀγαθὰ τῆς νίκης του» (XI 208)... «Ἄλλοι μονον εἰς τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν, ὅταν αὕτη ἐπιθυμῇ νὰ νικήσῃ ἐντὸς τοῦ κόσμου τούτου· τότε δὲν εἶναι αὐτή, ἡ δποῖα ἐνίκησε, διότι ἡδη ἔγει νικήσει δικαιοσ» (IX, 202).

τὴν προσγείωσιν τοῦ Θεοῦ ἐπ' αὐτῆς. "Τπὲρ πᾶν δὲλλο ὁ ἀνθρωπὸς καλεῖται νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ κάτοπτρα ἰδικῆς του κατασκευῆς καὶ νὰ ἴδῃ τὸν πραγματικὸν ἔαυτόν του ἐντὸς ἔκεινου, τὸ ὄποιον τοῦ προσφέρει ὁ Θεὸς ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ὑπαρξίς γνωρίζει τὸ ἀποκορύφωμα τῆς δόξης της διὰ τῆς ἐγκαταλείψεως παντὸς ὑπὲρ αὐτῆς ἀνθρωπίνου στοιχείου.

Ἡ ὑπαρξίς δὲν εἶναι αὐτή, ἡ ὄποια ἐμφανίζεται ἐντὸς τῶν κατόπτρων τοῦ κόσμου. Τοῦτο εἶναι τὸ παραπειστικὸν εἰδώλον αὐτῆς, ἐν τῷ ὄποιῳ ἔκαστος βλέπει ἔαυτόν, ως ὁ ἴδιος ἐπιθυμεῖ, πάντοτε ώραιον καὶ ἀψόγως ἐνδεδυμένον καὶ ἀποχρωρεῖ. Βέβαιος, ὅτι θὰ προκαλέσῃ τὸν θαυμασμὸν τῶν δλλων. Ἡ ἐκ τοῦ ἔξωτερικοῦ εἰδώλου ἵκανοποίησις πληροῖ τὸν ἀνθρωπὸν χαρᾶς, διότι ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν τάσιν αὐτοῦ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πραγματικὴν του ὑπαρξίν καὶ νὰ βλέπῃ αὐτὴν ἐκτὸς ἔαυτοῦ ως ὁ κόσμος θεωρεῖ αὐτὴν ἔξωτερικῶς, ἥρεμον καὶ εὔτυχη. Τοιουτοτρόπως ἔκαστος τείνει νὰ λησμονήσῃ ἔαυτὸν καὶ νὰ δημιουργήσῃ περὶ τῆς ὑπάρξεως του ἀντίληψιν, ἡ ὄποια προέρχεται ἐξ τῆς ἐκτιμήσεως ἔαυτοῦ ὑπὸ τοῦ "Αλλου ἐν τῇ παραστάσει τοῦ εἰδώλου. Πάντες τότε, ἔξαρτώμεθα ἐξ τῆς ἀντικειμενικῆς κρίσεως, ἡ ὄποια κρίνει ἐπὶ τῇ βάσει ψευδοῦς ὑποστάσεως. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ὑποκειμενικὴ τάσις τῆς φυγῆς συναντᾷ τὴν ἐξ ἀντικειμένου παρατήρησιν τῆς ὑπάρξεως ἐντὸς τοῦ δλλοθι αὐτῆς· δημιουργεῖται, λοιπόν, μία συμμαχία, μία συνύπαρξις ἐν γενικῇ ψευδεῖ ὑποστάσει διὰ τῆς δύμοφώνου ἐνοράσεως πάντων ἀμοιβαίως εἰς κοινὰ κάτοπτρα, ἐπιδεικνύοντα καὶ καθορίζοντα τὰς ὑπάρξεις ἐν φυγῇ εὑρισκομένας ἀπὸ τοῦ πραγματικοῦ ἔαυτοῦ των. Οὕτω συντίθεται ἡ ἀπρόσωπος μᾶζα τῶν λησμονησάντων τὸ βάθος τῆς ὑπάρξεως των καὶ τῶν λησμονουμένων διὰ τοῦτο ἐν αὐτῇ ως προσώπων ἀτόμων.

Διὰ τῆς τάσεως ταύτης τῆς φυγῆς πληροῖ ὁ ἀνθρωπὸς τὸν κόσμον κατόπτρων, ἐντὸς τῶν ὄποιων βλέπει ἔαυτὸν ἐν τῷ εὔτυχεῖ δλλοθι πρὸς στιγματικὸν ἵκανοποίησιν. Συστήματα ἡθικῆς φιλοσοφίας, ἐντὸς τῶν ὄποιων καθρέπτεται ὁ αὐτόνομος καὶ ἐνάρετος προπαγανδιστικὸς συνθήματα, ἐντὸς τῶν ὄποιων φαντάζει ὁ εύρων τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων· νόμοι, ἐντὸς τῶν ὄποιων «γυαλίζεται» ὁ ἔξησφαλισμένος χρῆμα, ἐντὸς τοῦ ὄποιου ἀστράπτει ὁ βέβαιος διὰ τὸ μέλλον· μηχαναῖ, ἐντὸς τῶν ὄποιων κατοπτρίζεται ὁ δυνατός. Τὰ εἰδώλα ταῦτα ἐπιδεικνύουν εἰς τοὺς ἰδιοκτήτας των οἱ πρὸς τοῦτο κατασκευασθέντες ὑπ' αὐτῶν καθρέπται, ἐνῷ τὸ ἀδρατὸν βάθος τοῦ πρωτοτύπου στεγάζει ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ διχασμοῦ καὶ τῆς ἀποξενώσεως. Εἰς τὴν πραγματικότητα τὰ κάτοπτρα αὐτὰ εἶναι σωσίβια ἥμιν τῶν ἀδυνάτων ἐντὸς τῆς τρικυμιώδους ὑπάρξεως, εἶναι τὰ καταφύγια τῶν φυγάδων τῆς ὑπάρξεως. Ἐνῷ ἡ πραγματικὴ ὑπαρξίς καλεῖ εἰς φοβερὸν ἀγῶνα καὶ εἰς βίωσιν πάθους, οἱ καθρέπται τοῦ κόσμου καὶ τὰ εἰδώλα αὐτῶν παρασύρουν ἥμας εἰς τὴν ἡδονικὴν λήθην τῆς κλήσεως ταύτης.

Ἡ ιστορία τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μία προσπάθεια αὐτοῦ νὰ γνω-

ρίση τὸν πραγματικὸν ἔαυτόν του, νὰ ἴδῃ ἀντικειμενικῶς τὴν ὑπαρξίην του. 'Αποτέλεσμα τούτου εἶναι ἡ διὰ τῆς φιλοσοφίας σύλληψις εἰκόνος καθολικῶς ισχυούσης ως ἀπολύτου προτύπου, ως 'Απολύτου Πνεύματος ἢ 'Ιδεας ἢ ως ἄκρου ἀγαθοῦ. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἐν ἀκόμη εἰδωλον, τὸ κατ' ἔξοχὴν φανταστικὸν καὶ ἀνύπαρκτον, ἐμφανιζόμενον ἐντὸς τοῦ συστήματος τῆς φιλοσοφίας ως ἐν κατόπτρῳ ἀνθρωπίνης πάλιν κατασκευῆς, δημιουργούμενον διὰ τῆς συλλήψεως ἐν τῇ ἀπολύτῳ μορφῇ τῶν πεπερασμένων ἰδιοτήτων τοῦ ἐφευρέτου αὐτοῦ ἀνθρώπου. Τὸ 'Απόλυτον εἶναι πράγματι ὁ καθρέπτης, ἐντὸς τοῦ ὅποιου δυνάμεια νὰ θεωρήσωμεν ἔαυτούς, ἀλλ' οὐχὶ τὸ ἀπόλυτον τῆς ἴδεας ἐμπνεύσεως· τοῦτο εἶναι τὸ σχετικὸν παράγωγον τῆς πεπερασμένης φαντασίας, τὸ ὅποιον ως εἰδωλον θὰ ἔξυπηρετήσῃ εἰς τὸν ἀπόλυτον βαθμὸν τὴν ἐγκληματικὴν τάσιν τῆς φυγῆς ἀπὸ τῆς ὑπάρξεως μας. Διὰ τοῦτο, κατὰ τὸν Kierkegaard, ἡ ἴδεαλιστικὴ φιλοσοφία εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ κακοῦ, ὁ χείριστος ἔχθρος τῆς ὑπάρξεως.

Τὸ 'Απόλυτον εἶναι ὁ καθρέπτης τοῦ ἀνθρώπου, ως τοῦτο συγκεκριμένως καὶ ἀντικειμενικῶς ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει παράγωγον τῆς σκέψεως καὶ τῆς φαντασίας, ἀλλ' ἀντιθέτως σκάνδαλον διὰ τὴν λογικὴν καὶ μαρτία, ἐπαναφέρον τὸν ἀνθρωπὸν εἰς ἔαυτὸν καὶ ἐγεῖρον τὴν ναρκωμένην ὑπαρξίην. Οὕτως, ὁ Χριστὸς προβάλλει τὸ μόνον κάτοπτρον, ἐν τῷ ὅποιῳ ὁ ἀνθρωπὸς βλέπει κατάπληκτος τὴν πραγματικὴν τοῦ ὑπαρξίου: ἐνοχον, διχασμένην καθ' ἔαυτήν, Θεοκτόνον, ὑπὸ κρίσιν καὶ σωτηρίαν συγχρόνως. 'Η ἀποκάλυψις τοῦ καθρέπτου παρουσιάζει τὴν ἐνοχὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ συγχρόνως τὴν ἐν τῷ πάθει σωτηρίαν τῆς ὑπάρξεως. 'Ο ἀνθρωπὸς δὲν καθρεπτίζεται ἐντὸς αὐτοῦ, δπως ὁ ἴδιος ἐπιθυμεῖ, ἐνδεδιυμένος καινουργῆ ἐνδύματα ἴδιακῆς του ἐπινοήσεως καὶ κατασκευῆς — νόμους, συστήματα, φιλοσοφίας, τεχνικὴν πρόδοδον — ἀλλ' ως ἡ φύσις αὐτοῦ, ἡ κεκρυμμένη καὶ στενάζουσα ὑπαρξίας του εἰναι. "Οπως τὸ ὀραῖον πρόσωπον ἀρέσκεται νὰ κατοπτρίζηται ἐντὸς τῶν ὑαλίνων καθρεπτῶν, οὕτως ἡ διψῶσα τὴν σωτηρίαν ὑπαρξίας ὀγάλλεται θεωροῦσα ἔαυτὴν ἐν τῷ πάθει καὶ τῷ θριάμβῳ τοῦ Χριστοῦ. Πᾶς ἀληθής λόγος περὶ ἀνθρώπου δύναται νὰ ἐκφρασθῇ μόνον ἐν τῇ συλλήψει τῆς ὑπάρξεως ἐντὸς τοῦ ἀποκαλυπτικοῦ κατόπτρου τοῦ Σωτῆρος αὐτῆς⁽¹⁾).

β. 'Η ἱστορία ἐν ἀμαρτίᾳ καὶ ἡ ὑπαρξίας ἐν σωτηρίᾳ. 'Ἐν τῷ Χριστῷ ἀνακαλύπτεται ἡ ἐν ἐνοχῇ ὑπαρξίας. Τοῦτο ἔχει ως τραγικὴν συνέπειαν τὴν ἐνόρασιν τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ κόσμου ως τάξεως καλυπτούσης μίαν κατ' οὐσίαν ἐπαναστατημένην φύσιν. 'Η ἐπιφανειακὴ τάξις τοῦ σύμπαντος καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, δπως καὶ ἡ λογικὴ ἐκφρασίς τοῦ ἀνθρώπου, κρύπτουν κατὰ

1. 'Τπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο παρατηρεῖ καὶ ὁ Ρῶσσος φιλόσοφος N. Berdiajeff: «εἰς τὸ χριστολογικὸν δόγμα πρέπει νὰ ἀναλογῇ μία νέα ἀνθρωπολογία: ἡ χριστολογία τοῦ ἀνθρώπου» («Dialectique existentielle du Divin et de l' Humain»). Paris 1947, σ. 38).

παραπειστικὸν τρόπον τὴν ἐπαναστατημένην οὐσίαν αὔτῶν⁽¹⁾). Ἡ δέξια τοῦ ἀνθρώπου συνίσταται εἰς τὸ διὰ μόνον αὐτὸς ἐν τῇ ὑπάρξει βιοῦ τὴν τραγικὴν αὐτὴν ἀπάτην τοῦ περιβάλλοντος, διότι μόνον αὐτὸς δύναται νὰ λάβῃ ἐν αὐτῇ αἰσθησιν τῆς ἴδιας ἐνοχῆς ως σύνθετος ὑπόστασις ἐκ χρονικοῦ καὶ αἰωνίου.

Ἡ δέξια τῆς ὑπάρξεως ὡς βασικῆς κατηγορίας τοῦ σκέπτεσθαι εἶναι μεγάλη· διότι ἔχει τὴν ἵκανότητα νὰ μάχεται ἐναντίον τοῦ ἀνθρώπου ἀποδεικνύουσα εἰς αὐτόν, ὅτι ἡ λογική του εἶναι παράλογος, καταστρεπτική καὶ βαίνει ἐναντίον τῆς ἀληθινῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως. Κατ' ἐπέκτασιν ὁ ἀντικειμενικὸς κόδιμος εἶναι «φιλικὴ ἔχθρα» δι' αὐτήν, συμβιβάζουσα ἐπιφανειακῶς τὰ πράγματα, ἵνα ἡ ἀμαρτία ἐπιτελέσῃ διὰ τῆς συγκαλύψεως τῆς ἀληθείας καλύτερον τὸ ἔργον αὐτῆς, ἐξαφανίζουσα τὴν ἀγωνίαν τῆς ὑπάρξεως διὰ τῆς ἀσφαλείας τῶν λογικῶν σχέσεων, τῆς προόδου τοῦ ἱστορικῶς γίγνεσθαι, τοῦ ρωμαντισμοῦ, τοῦ ἰδεαλισμοῦ καὶ τῆς αἰσθητικῆς ἐν γένει ἀντιμετωπίσεως τοῦ κόσμου.

Ἡ ἀμαρτωλότης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μετὰ τὴν πτῶσιν εἶναι τόσον συνυφασμένη μετὰ τῆς ἱστορικῆς ὑπάρξεως ἐκάστου ἀνθρώπου, ὥστε ἡ ἀμαρτία νομοθετεῖται καὶ ἐμφανίζεται ως δμαλὴ σχέσις, παρουσιαζομένη μετὰ προσωπείου εύγενείας ως ἡθική καὶ ἴπποτισμός. Πάντα ταῦτα εἶναι δημιουργήματα τῆς ἀμαρτωλοῦ ἀνθρωπίνης διανοήσεως καὶ τῆς ἐλευθερίας πρὸς δυνατότητα δημιουργίας νέας ζωῆς, ἡ ὅποια ὑπῆρξεν ἡ ἐν ἀγωνίᾳ αἰτία τῆς είσοδου τῆς ἀμαρτίας εἰς τὸν κόσμον. Ἡ ἀμαρτία δὲν γίνεται εύκόλως ἐξ ἀνθρωπίνης ἐπόψεως αἰσθητή, διότι αὕτη συνομιλεῖ καθ' ἑαυτὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, αὐτὴ μὲ τὰ ἴδια αὐτῆς ἔργα, αὐτὴ ἐν αὐτοῖς αὐτοθαυμαζομένη. Ἰστορία καὶ ἀμαρτία εἶναι συνομήλικοι, γεννηθεῖσαι διὰ τοῦ παραπτώματος τοῦ Ἀδάμ (ώς εἴδομεν εἰς τὸ Πρῶτον Μέρος σ. 68-69). Ὑπάρχει, λοιπόν, πλήρης ἀναλογία τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς ἐπαναστατημένης τάξεως· διὰ τοῦτο, ἡ δμαλότης τῶν σχέσεων καὶ ἡ λογικότης τοῦ ἀνθρώπου οὐσιαστικῶς ἐφάμαρτοι ως κινούμεναι ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας, δὲν ἐμφανίζονται ως τοιαῦται, διότι δὲν ὑπάρχει ἀντίθετος δύναμις.

Ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, ἐπομένως, δὲν δύναται νὰ εἶναι ἔργον ἴδιαν του, διότι ὁ ἀνθρωπὸς εἶναι ἀποκεκλεισμένος ἐντὸς τοῦ ψεύδους, τὸ ὅποῖον εὑρίσκει ως ἀπολύτως φυσικόν. Ἡ σωτηρία πρέπει νὰ ἔλθῃ ἔξωθεν ὑπὸ μὴ ἀνθρώπου γιγνομένου ἀνθρώπου ἀκριβῶς, ἵνα ἀποκαλύψῃ τὸ ψεύδος τῆς φανομενικῆς ἀληθείας, γινόμενος ὁ ἴδιος, ως ἀλήθεια, ἀντίθεσις. Ὁ Χριστὸς γίνεται ἡ αἰτία τῆς διασπάσεως τοῦ ἡρέμου περιβλήματος τῆς ἀμαρτίας, ἡ

1. Ὁ E. Brunner δὲν διστάζει ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τούτων ἐμπνεόμενος νὰ παρατηρήσῃ, διὰ ἔκαστος φέρει ως παραπειστικὴν μάσκαν τὴν ἀμαρτίαν καὶ οὕτως διλόχληρος ἡ ἱστορία δμοιδεῖ πρὸς μίαν Maskerade, ἥτοι μίαν παρέλασιν μασκαρεμένων. («Der Mittler», Zürich. Vierte Auflage 1947 σ. 310 κ. ἄ.).

όποια ἀποκαλυπτομένη ὑποχρεοῦται νὰ Τὸν φονεύσῃ, διότι δὲν ὑπάρχει οὐδεὶς συμβιβασμὸς μεταξὺ ἀληθείας ἔξωχοσμικῆς καὶ ψεύδους ἐνδοχοσμικοῦ. 'Η ὑπαρξίς του εἶναι σκάνδαλον ἐν τῇ Ἰστορίᾳ, διότι δὲν ἔχει θέσιν ἐν αὐτῇ ὡς ἀναμάρτητος. Προσλαμβάνει τὴν ἀμαρτίαν, ἵνα καταδεῖξῃ διὰ τῆς ἀδίκου θανάτωσεως ἔαυτοῦ, διότι δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἀναλογία μεταξὺ Αὐτοῦ καὶ τοῦ Κόσμου. 'Αναλογία ὑπάρχει μόνον μεταξὺ ἀμαρτωλοῦ καὶ ἀμαρτίας, ἥτοι μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ τῶν πράξεων αὐτοῦ ἐν τῇ Ἰστορίᾳ, ἀλλ' οὐχὶ μεταξὺ 'Ἄγιου καὶ ἀμαρτίας, ἥτοι μεταξὺ Χριστοῦ καὶ Ἰστορικοῦ διὰ τοῦ ἀνθρώπου γίγνεσθαι.

'Ἐπομένως, ἡ εἶσοδος τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμον εἶναι ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ κόσμου ἐν τῇ σχέσει αὐτῶν, δηλαδὴ τῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ αὐτῶν. Γὰρ πάντα ἀναστατώνονται ἀποκαλυπτόμενα ὡς ἀντίθεα καὶ στερούμενα περιεχομένου. 'Ο Κύριος διὰ τοῦ σκανδαλώδους θανάτου Του ἀποκαλύπτει τὴν λογικότητα τοῦ κόσμου ὡς μωρίαν, διὰ τῆς ἀντιπαραβολῆς δὲ τοῦ παραδόξου τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν ἔνοχον λογικότητα τοῦ κόσμου, ἐγείρει τὴν ὑπνωτικούσαν ὑπαρξίαν, ἵνα προσελκύσῃ τὸ παράλογον τῆς πίστεως ὡς ἀνάλογον πρὸς τὸ ἄλογον τοῦ Θεοῦ. Οὕτως ἡ ὑπαρξία ἐπανευρίσκει τὴν πραγματικὴν μοναδικὴν αὐτῆς ἀναλογίαν.

'Ο ἀνθρωπὸς, κατὰ ταῦτα, εἶναι διχασμένος μεταξὺ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, ἐκλαμβανομένου ἐν τῇ συνολικῇ καὶ ἀπροσώπῳ συμβιώσει — κράτη, νόμοι, θεωρίαι καὶ συστήματα δρθιογισμοῦ — καὶ ὑποκειμενικοῦ, βιουμένου ὑφ' ἔκαστου ἀνθρώπου κεχωρισμένως ἐν περισυλλογῇ καθ' ἔαυτὸν ἐν τῇ ὑπάρξει. 'Ο διχασμὸς οὗτος προέρχεται ἐκ τοῦ ἐν τῇ ὑπάρξει ἀποκαλυπτομένου βαθύτερου διχασμοῦ μεταξὺ χρονικοῦ καὶ αἰώνιου⁽¹⁾). 'Ο ἀντικειμενικὸς κόσμος εἶναι τὸ χρονικόν, ἡ Ἰστορία, ἡ κυκλικῶς καθ' ἔαυτὴν κινουμένη, ἡ αὐτοκαταδικαζομένη εἰς φθορὰν διὰ τῆς κινητικῆς δυνάμεως αὐτῆς: τῆς ἀμαρτίας τοῦ ἀνθρώπου· ἡ ὑπαρξίας ὅμως εἶναι τὸ αἰώνιον, τὸ πρὸς σωτηρίαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεκλημένον. 'Η Ἰστορία εἶναι παροδική, ἡ ἀμαρτωλὸς Στιγμὴ ἐντὸς τῆς αἰώνιότητος· ἡ ὑπαρξίας ὅμως εἶναι ἡ αἰσθησις τῆς Στιγμῆς τοῦ αἰώνιου ἐν τῷ στιγματικῷ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ. 'Η Ἰστορία εἶναι ἡ πτῶσις εἰς τὸ χρονικόν· ἡ ὑπαρξίας ὅμως εἶναι ἡ ἀνάστασις εἰς τὸ αἰώνιον διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ. 'Η Ἰστορία εἶναι ἡ παραπλανητικὴ μάσκα τῆς Δημιουργίας· ἡ ὑπαρξίας ὅμως ἀποκαλύπτει ἐν Χριστῷ τὸ βαθύτερον νόημα τῆς ζωῆς. 'Ο ἀνθρωπὸς πρέπει νὰ ζῇ ἀμφότερα ταυτοχρόνως. Συνήθως ζῇ μόνον τὴν μίαν ζψιν, τὸ χρονικόν—Ιστορίαν, καὶ λησμονεῖ τὸ τραγικόν, τὴν ὑπαρξίαν, τὸ αἰώνιον—σωτηρία.

γ. "Ανθρωπὸς καὶ Κόσμος. Τοῦτο σημαίνει, διότι ὁ χριστιανὸς ὑφείλει νὰ βιοῖ ἐν διηνεκεῖ ἀντιθέσει πρὸς τὸν κόσμον, χάριν τῆς σωτηρίας τῆς ὑπάρξεως του, δημιουργῶν οὗτω τὴν προϋπόθεσιν τῆς τρα-

1. Πρβλ. σελ. 64 κ. ἐ. τοῦ Πρώτου Μέρους.

γιακῆς ἐν τῷ κόσμῳ ζωῆς αὐτοῦ. Ὁ κόσμος ἔγινε διὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀντίθεος, ἕρα ὁ ἀνθρωπὸς πρέπει, ἀρνούμενος τὸν κόσμον, νὰ γίνῃ φιλόθεος διὰ νὰ λάβῃ πάλιν τὸν κόσμον ἐν τῇ ὅμαλῇ πρὸς τὸν Δημιουργὸν αὐτοῦ σχέσει. Τοῦτο ὅμως ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ὁξυτάτης ἀντιθέσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς πᾶν ἀνθρώπινον δημιούργημα, τὸ ὅποιον εὑρίσκεται ἐν συμβιβασμῷ καὶ ἀναλογίᾳ πρὸς τὸν κόσμον, διότι τὸ ἀνθρώπινον ὡς κατ' ἀρχὴν ἀντίθεον, μάχεται συγχρόνως καὶ ἐναντίον τοῦ πραγματικοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο προηγεῖται τὸ παράδοξον πρὸ πάσης λογικῆς κρίσεως, τὸ σκάνδαλον πρὸ πάσης ἀναλογίας καὶ ἡ ἀντίθεσις πρὸ παντὸς συμβιβασμοῦ.

‘Η μπαρξία ἐν τῇ ἀντιθέσει ταύτη ὁδηγεῖται πρὸς τὴν ἀπελπισίαν, τὴν ἀγωνίαν καὶ τὴν πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὸ ἴστορικὸν γίγνεσθαι ἀπαισιοδοξίαν. Τὰ πάντα ἐμφανίζονται πρὸ αὐτῆς τόσον πολὺ ὑποδεέστερα, ὥστε ἡ πρὸς ταῦτα σχέσις μόνον διὰ τῆς εἰρωνείας καὶ τοῦ χιοῦμορ δύναται νὰ ἐκφρασθῇ. ‘Η ἐν τῷ κόσμῳ πραγματικότης δὲν ἀξίζει τῆς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου σοβαρᾶς ἀντιμετωπίσεως αὐτῆς, διότι ὁ κόσμος ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ ἀντικατοπτρίζει τὸ ὅμαρτωλα, ἐφήμερα καὶ σχετικὰ δημιουργήματα τοῦ ἐπαναστατημένου ἀνθρώπου. ‘Ο κόσμος ἔγινε πολὺ ἀνθρώπινος καὶ διὰ τοῦτο αἰχμαλωτίζει τὸν ἀνθρώπον εἰς τὰ ἴδια αὐτοῦ ἔργα, μὴ ἐπιτρέπων εἰς αὐτὸν τὴν πέραν τῶν δρίων αὐτοῦ ἀνεύρεσιν τῆς πραγματικῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ ἀνωτέρου προορισμοῦ του. ‘Ο ἀνθρώπινος πολιτισμὸς εἶναι κατ' οὐσίαν ἀντιανθρώπινος.

‘Ο ἀνθρωπὸς διὰ τῆς κλήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καλεῖται ἐν τῇ ὑπάρξει αὐτοῦ πρὸς ἐλευθερίαν. ‘Η πραγματικὴ ἐλευθερία ὅμως εἶναι ἡ ἀπολύτρωσις ἀπὸ τῶν ἴδιων εὐχαρίστων δεσμῶν τῆς ὑπάρξεως. Εἶναι παράδοξος ἡ ἐλευθερία αὐτῆς. Εἶναι ἐλευθερία ἀπὸ τῆς ἴδικῆς μου ἐλευθερίας διὰ νὰ τύχω τῆς ἐλευθερίας διὰ τῆς δουλώσεως εἰς τὸν Θεόν. Προτιμῶ τὴν ὑποδούλωσιν εἰς τὸν Θεόν ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἑαυτόν. ‘Η πρώτη σχέσις ὑποδούλωνει τὴν ὑπαρξίαν διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτὴν ἐν τῇ ἐπαφῇ μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἐνῷ ἡ δευτέρα ἐλευθερώνει τὴν ὑπαρξίαν διὰ νὰ ὑποδούλωσῃ αὐτὴν ἐν συνεχείᾳ εἰς τὰ πεπερασμένα δρια τοῦ ἀνθρώπου.

‘Ο ἀνθρωπὸς εὑρίσκεται ἐν διαστάσει μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπομένως ὁ κόσμος ὡς πεδίον δράσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἴστορία ὡς ἀποτέλεσμα τῆς δράσεως αὐτοῦ, τελοῦν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐσωτερικὸν ἀνθρωπὸν, τοῦ ὄποιου ἡ μόνη σωτηρία εἶναι ἡ ὑπερνίκησις ἑαυτοῦ καὶ τοῦ κόσμου καὶ ἡ ἐπανεύρεσις ἐν τῇ ἀρνήσει ταύτη τῆς ἀρχαικῆς θέσεως τῆς ὑπάρξεως⁽¹⁾. Διὰ τοῦτο μόνον ἡ πάσχουσα ὑπαρξία δύναται νὰ συνομιλήσῃ ἐν τρα-

1. ‘Η τοιαύτη ἀντίθεσις Θεοῦ καὶ Κόσμου, Θεοῦ καὶ ἴστορίας, αἰωνιότητος καὶ χρόνου εἶναι κοινὸν χαρακτηριστικὸν γνώρισμα πάντων τῶν χριστιανῶν ὑπαρξιστῶν. ‘Ο δρόδος N. Berdiajeff γράφει: «‘Η πάλη μεταξὺ αἰωνιότητος καὶ χρόνου εἶναι ἡ σταθερὰ καὶ τραγικὴ πάλη μεταξὺ θανάτου καὶ ζωῆς» («The Meaning of History» London 1936 σ. 68). «‘Ο χρόνος μας τοῦ κόσμου τούτου φέρει ζωὴν μόνον κατὰ ψευδῆ τρόπουν εἰς τὴν πραγματικότητα φέρει θάνατον». (αὐτόθι σ. 70).

γιακῇ καθ' ἔαυτὴν ἀντιθέσει μετὰ τοῦ πάσχοντος ἐπίσης Θεοῦ, ἐνῷ αἱ ἴδεαι καὶ αἱ θεωρίαι ναρκώνουν καὶ αἰχμαλωτίζουν αὐτὴν ἐντὸς τοῦ ἴδεου φανταστικοῦ κόσμου. Ἡ σωτηρία αὕτη τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι εὔχολον καὶ εὐχάριστον ἔργον, ἀλλ' αὐταπάρνησις, θυσία, ἀντίθεσις, πρὸς δὲ τι φαινομενικῶς ὑψηλὸν καὶ ώραῖον, τὸ ὅποιον σαργηνεύει τὰς μάζας καὶ ὑποδουλώνει εἰς νόμους. Τὸ ἀληθὲς ὑποκείμενον καλεῖται νὰ ἀναδημούργηθῃ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τραγικῆς ὑπάρξεως του καὶ ὅχι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν φανταστικῶν του δημιουργημάτων, τὰ ὅποια προσφέρει ἡ ἀντικειμενικὴ δρθιολογιστικὴ σκέψις. Πρὸς τὴν βαθυτέραν οὖσαν τοῦ κόσμου ἀναλογεῖ πίστις καὶ ὅχι διάνοια· ἀλλὰ πίστις σημαίνει πάλην, ἀγῶνα, πρᾶξιν, προσπάθειαν, ἀπάρνησιν καὶ ὅχι ἀφ' ὑψηλοῦ θεωρητικὴν τῶν πάντων ἐξέτασιν ἢ ἀναλογίας, ἐφευρισκομένας διὰ τῆς λογικῆς πρὸς ἔξεύρεσιν συμβιβασμοῦ μεταξὺ Θεοῦ καὶ Κόσμου. Ὅπάρχει μόνον εἰς Μεσίτης μεταξὺ Θεοῦ καὶ Κόσμου, δὲ τίδιος δὲ Θεός, δὲ ὅποιος δύμας καταργεῖ διὰ τῆς σκανδαλώδους μεσιτείας Του πᾶσαν ἀλλην μεσιτείαν.

Οὕτως ὁ ἀνθρώπος κατοικεῖ ὡς ξένος, ὡς πάροικος ἐντὸς ἐνδές κόσμου, τὸν ὅποιον κατέστησεν δὲ τίδιος ξένον διὰ τῆς ἴδικῆς του ἐνοχῆς. Ἡ ἐπὶ γῆς ζωὴ του εἶναι παρένθεσις ἐντὸς τῆς αἰωνιότητος, ἐν τῇ ὅποιᾳ κινεῖται ἢ ἀνωτέρᾳ αὐτοῦ ὑπαρξίᾳ. Ὁ κόσμος ὑπάρχει ὡς πρόσκλησις διὰ τὴν ἐν ἐγρηγόροσει ὑπαρξίαν, διὰ τῆς αὕτης ὑπερβαίνη τοῦτον ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν καὶ εὑρίσκῃ τὸν ἀληθῆ χῶρον ἐν τῇ ὑπερβατικῇ σφαίρᾳ.

"Ἐκαστος ἀνθρώπος γίνεται καθ' ὑμοίωσιν ἐκείνου, μετὰ τοῦ ὅποιου σχετίζεται καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔπειται, διὰ τὴν σχέσιν μετὰ τοῦ Ἀπολύτου ἀποκαθιστᾷ τὴν ὑπαρξίαν ἐν τῇ ἀπολύτῳ αὐτῆς ἀξίᾳ καὶ ἀπαλλάσσει ταύτην τῶν περιορισμῶν τῶν σχετικοτήτων τῆς πεπερασμένης πραγματικότητος⁽¹⁾.

Ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ ἡ παράδοσις ἔαυτοῦ εἰς τὸ θεῖον εἶναι ὁ τραγικὸς σκοπὸς τῆς ἐπὶ γῆς ζωῆς. Εἶναι τραγικός, διότι ἡ τοιαύτη τάσις ὡς ἀπελευθέρωσις, μάχεται ἐναντίον τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ τραγικὸν ἔγκειται περαιτέρω εἰς τὸ διὰ τὴν ἀγωνίαν εἶναι τὸ κληνητρον καὶ ὁ καρπὸς τῆς προσπαθείας αὐτῆς, διότι εἶναι ἀγῶν δύνηγῶν ἐξ ἐλευθερίας ψευδοῦς διὰ τῆς ἐλευθέρας ἀποφάσεως πρὸς ἐλευθερίαν ἀληθῆ καὶ ἀνέκφραστον. Ἡ «συμπαθητικὴ — ἀντιπαθητικὴ» ἀναπόφευκτος συνοδὸς τῆς ἐλευθερίας εἶναι — ὡς εἴδομεν εἰς τὸ Πρῶτον Μέρος σ. 67 — ἡ ἀγωνία, διότι εἰς μὲν τὴν

1. Ἱδιαιτέρως ὁ ἀγῶν μετὰ τὴν ἐναντίον ἀντικειμένου τινός, δημιουργεῖ τὸν ἀνθρώπον εἰς κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο προσωπικότητα. «Ἐκεῖνος, διστις ἐναντίον τοῦ Κόσμου ἡγωνίσθη ἔγινε μέγας ὑπερβάς τὸν Κόσμον· ἐκεῖνος, διστις ἐναντίον τοῦ ἡγωνίσθη ἔγινε μέγας ὑπερβάς ἑαυτόν· καὶ ἐκεῖνος, διστις μετὰ τοῦ Θεοῦ ἡγωνίσθη — ἐνοεῖ τὴν δυναμικήν πίστιν ὡς πάλην — ἔγινε μογαλύτερος ἀπὸ οἰονδήποτε καὶ ἀπὸ κάθε τι ἄλλο» (III, 12).

Καὶ προσθέτει συνεπής πρὸς τὴν διαιλεκτικήν του: «ὁ ἐνας ὑπερέβη τὸ πᾶν διὰ τῆς ίδιας δυνάμεως, δὲ ἄλλος, ὑπερέβη τὸν Θεὸν διὰ τῆς ίδιας ἀδυναμίας». (III, 12).

ἀφετηρίαν τίθεται αὕτη ως ἀποτέλεσμα τῆς ἀνακαλυπτομένης προσωπικῆς ἐλευθερίας, ή ὅποια δύμας ως ἀπειρος δυνατότης ἐν τῇ ὑπάρξει δέξεται ἔτι περαιτέρω τὴν ἀγωνιώδη κατάστασιν αὐτῆς, εἰς δὲ τὸ τέρμα παρουσιάζεται ως εὑεργετικὸν μήνυμα τῆς συνυπάρξεως μετὰ τοῦ ἀπείρου, προσωπικοῦ Θεοῦ. "Οταν η̄ ὑπαρξίας, ἐν ἀγωνίᾳ, (ἢ ὅποια συνοδεύει τὴν ἐλευθερίαν ἐξ ἀρχῆς ως ἀποτελοῦσα τὴν οὔσιαν αὐτῆς) λάβῃ ἐπίγνωσιν τῆς ἀμαρτωλότητός της, λυτροῦται ἐν ἀγωνίᾳ (διότι μόνον ἐν αὐτῇ γίνεται αἰσθητή η̄ ἐκ τῆς ἐλευθέρας ἀποφάσεως μου αἰσθησις τῆς φοβερᾶς παρουσίας τοῦ Θεοῦ), ἀλλ' εἶναι ἐν τῇ τραγικῇ ταύτῃ καταστάσει ὑπερκοσμίως ἡρεμος καὶ γαλήνιος καὶ συγχρόνως ὑπερανθρώπως δυναμική. 'Ο στροβιλισμὸς τῆς ὑπάρξεως ἐν ἀγωνίᾳ, εἶναι τὸ μυστικὸν τῆς δυνάμεως τοῦ ζῶντος ἐν ὁρθῇ ἐλευθερίᾳ ὑποκειμένου.

*Ο τύπος οὗτος τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ὁ ἡθικὸς μηδενιστής, η̄ ὁ περιφρονητής τῆς πραγματικότητος, η̄ ὁ ἀπαισιόδοξος κριτικὸς τῆς ἴστορίας. 'Ο Κ. χρηματίζει διὰ νὰ ἀνοικοδομήσῃ ἐπὶ νέων θεμελίων. 'Η κατ' ἀρχὴν ὑποτίμησις τῆς ἴστορικῆς πραγματικότητος εἶναι ἀναγκαστικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἀντιθετικῆς παραβολῆς τοῦ σχετικοῦ πρὸς τὸ ἀπειρον. 'Η ἐκλογὴ ὑπὸ τῆς ὑπάρξεως τοῦ 'Απολύτου ως χώρου ἀνατάσεως αὐτῆς ἐνέχει αὐτομάτως τὴν περιφρόνησιν τοῦ σχετικοῦ, ἐντὸς τοῦ δποίου αὕτη κινεῖται. 'Αλλ' η̄ πρὸς τὰ δινὰ κίνησις τοῦ ἀνθρώπου προϋποθέτει, πρῶτον, τὴν ἐνδοσκόπησιν καὶ τὴν γνῶσιν ἐαυτοῦ, διότι «ὁ βαθμὸς τῆς γνώσεως μετρᾶται ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς αὐτογνωσίας» καὶ ἐάν δὲν συμβαίνῃ τοῦτο, τότε, δσον ὑψηλότερον ἀνέρχεται η̄ γνῶσις, τόσον περισσότερον θὰ ἐξαφανίζεται τὸ εἶναι τοῦ ἀνθρώπου (VIII, 28) (¹) καὶ δεύτερον, τὴν ἐνδοκόσμιον ὑπαρξίαν του, η̄ δποία ἀποτελεῖ τὸ βασικὸν στοιχεῖον πάσης κρίσεως, ἐνεργείας καὶ παντὸς προσανατολισμοῦ.

Δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, δτι αἱ φαινομενικαὶ ἀντιφάσεις τοῦ Κ. ἀνταποκρίνονται πρὸς τὸν διχασμὸν τῆς προσωπικότητος μεταξὺ Θεοῦ καὶ Κόσμου (²). 'Η φροντίς μας δύμας πρέπει νὰ εἶναι η̄ καταπολέμησις τῆς διπλοπροσωπίας, τοῦ συμβιβασμοῦ καὶ τῆς αὐταρκείας τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ σχέσει αὐτοῦ μετὰ τοῦ κόσμου. 'Η ἴστορικὴ πραγματικότης, οἱ νόμοι, τὰ Εθνη, τὰ Ιδανικὰ καὶ αἱ ἡθικαὶ καὶ αἰσθητικαὶ ἀξίαι, πάντα ταῦτα εἶναι παραδεκτὰ ως θετικοὶ παράγοντες ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου, μόνον ἐφ' δσον δ ἕδιος ἀναδημιουργεῖ καὶ ἀναλαμβάνει ταῦτα ως σχετικὰ καὶ ὑποβοηθητικὰ τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ ὑψηλοῦ προορισμοῦ του μέσα, μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν αὐτῶν χάριν τῆς σωτηρίας ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ. 'Η ἐπαναπρόσληψις τοῦ κόσμου σήμανει ἐνόρασιν τοῦ κόσμου ὑπ' αὐτοῦ ἀπὸ διαφορετικῆς σκοπιάς ως κατωτέρας πραγματικότητος

1. Τότε θάπτεται δ ἀνθρωπος ὑπὸ τὰ ἔργα αὐτοῦ «ὅπως η̄ ἀπερίσκεπτος ὑψωσίς τῶν Πυραμίδων ἔθαψεν εἰς τὰς βάσεις αὐτῶν ἀνθρώπους» (VIII, 28).

2. «Φαίνεται, δτι πρέπει νὰ ἐνυπάρχουν δύο προσωπικότητες διὰ νὰ ἀποτελεσθῇ εἰς ἀνθρωπος». («Journal» Μάρτιος 1886 σ. 44).

ἐν σχέσει πρὸς ἀνωτέραν. Τὸν Ἀπόλυτον δὲν καταργεῖ τὸ σχετικόν, ἀλλὰ τοποθετεῖ τοῦτο εἰς μειονεκτικὴν θέσιν καὶ διὰ τῆς προβολῆς τῆς προτεραιότητός του λυτρώνει τὸν ἀνθρωπὸν ἀπὸ τῆς διαρκοῦς ἀμφιταλαντεύσεως μεταξὺ τῶν δύο κόσμων, οἱ δποῖοι συνδέονται πλέον ἐν τῇ ὑπάρξει κατὰ διαλεκτικὸν ἀντιθετικὸν τρόπον, ἀλλ' ἐν σαφεῖ ἔξαρτήσει τοῦ κατωτέρου αἰσθητοῦ ἀπὸ τὸν ἀνώτερον ὑπεραισθητόν. Δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν συμπερασματικῶς, ὅτι ἡ πρόσληψις ὡς Ἐπ—ἀνάληψις τοῦ κόσμου εἶναι τὸ καθῆκον τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸν Κ. Διὰ τοῦτο, ὁ προτείνων τὴν εἰρωνείαν ὡς μέσον συμπεριφορᾶς πρὸς τὸν κόσμον ἀπαιτεῖ σοβαρότητα εἰς τὴν ζωήν· ὁ ἀποθεώνων τὸν "Ἐνα, τὸ ἄτομον ἐν σχέσει πρὸς τὸ σύνολον γράφει, διὰ μόνον διὰ τοῦ Σὺ τοῦ συνανθρώπου θὰ πραγματοποιήσῃ τις τὸ ἴδιον Ἐγώ, ὁ ἀρνηθεὶς τὸν γάμον προτρέπει τοὺς νέους εἰς τὸν ἔγγαμον βίον καὶ δύμαξιν περὶ τῆς αἰσθητικῆς ἀξίας τοῦ γάμου, ὁ ὑπὲρ τῆς μονώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀρνήσεως τοῦ κόσμου εἰρωνεύεται τὸν μοναχικὸν βίον· ὁ ἀντιεκκλησιαστικὸς τέλος πίπτει ἐν μέσῃ ὁδῷ, δίδει τὴν τελευταίαν πνοήν του εἰς τὸν ἀγῶνα «ἐναντίον» τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν χάριν Αὐτῆς.

3. ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ, ΥΠΑΡΞΕΩΣ

Ἡ σύλληψις τοῦ μυστηρίου τῆς πίστεως ἐν τῇ ἀντιθετικῇ μεταξὺ χρονικοῦ καὶ αἰωνίου ὑποστάσει τῆς ὑπάρξεως ἔμπροσθεν τοῦ μαρτυρίου τοῦ Σταυροῦ εἶναι τὸ αἴτιον τῆς μεταβολῆς τῆς ἀφελοῦς καὶ συνεχῶς εἰς τὰ ἀντικείμενα καὶ τὸν περιβάλλοντα κόσμον παραδιδομένης ζωῆς εἰς ἐν διηγεκές, ἀνέκφραστον καὶ μυστικὸν πάθος τοῦ ὑποκειμένου.

α. Ψευδής καὶ ἀληθής πίστις. Οὕτως, διφείλει τις νὰ διακρίνῃ μεταξὺ ἀληθοῦς καὶ ψευδοῦς εἰς Χριστὸν πίστεως. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ δημοσία, ἡ ἐκπλήρωσις τῶν τύπων, ἡ ἔξωτερη ευομένη, ἡ ἀπαθής, ἡ ἐπίσημος δμολογία, ἡ χριστιανικὴ νομοθεσία τῶν πολιτισμένων χριστιανικῶν λαῶν, ἡ χριστιανικὴ εὐγένεια τοῦ gentleman καὶ ἵπποτου τῆς ἡθικῆς, ἡ θριαμβεύουσα καὶ διαδηλουμένη μετὰ ἔορτῶν καὶ μαζικῶν πανηγύρεων. Ἡ δευτέρα εἶναι ἡ ὑποκειμενική, ἡ βίωσις τοῦ ἐκ τοῦ Σταυροῦ ἐν τῇ ὑπάρξει ἀποκαλυπτομένου πάθους ὡς οὐσίας τῆς ἀνωτέρας πνευματικῆς ζωῆς, ἡ μυστική καὶ ὀνέκραστος, ἡ ὑπερβαίνουσα πᾶσαν ἡθικὴν νομοθεσίαν καὶ πάντα τύπον κοσμικῆς εὐγενείας διὰ τῆς αἰσθήσεως τῆς ἐνυπάρξεως ἐν τῷ μαρτυρίῳ τοῦ Χριστοῦ, ἡ ἀποφεύγουσα τὴν ἐπιδειξιν, τὴν εὔκολον δμολογίαν καὶ τὸν θριαμβὸν διὰ τῶν μαζικῶν ἐκδηλώσεων. Ἡ ψευδής πίστις εἶναι τοῦ νοῦ, τῆς λογικῆς κρίσεως, τῶν συμβιβασμῶν. ἡ ἀληθής δμως τῆς ὑπάρξεως, τοῦ παραδόξου, τῆς ἀντιθέσεως. Ἡ πρώτη εἶναι παράγωγον τῶν ἴδιων τοῦ ἀνθρώπου ἀσθενειῶν καὶ τῆς ἐγωπαθείας· ἡ δευτέρα δμως δωρεὰ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ πάθει τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ψευδής εἶναι ἡ αὐτονόητος

συνέχεια τοῦ χριστιανικοῦ ἔθνους καὶ τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας· ἀληθής δύμως εἶναι προσωπικὴ κλῆσις τοῦ Σὺ τοῦ πάσχοντος. δι' ἐμὲ Χριστοῦ πρὸς τὸ καλούμενον εἰς σωτηρίαν Ἐγώ.

‘Ο ἀληθής πιστὸς παλαίει, ἐπαναστατεῖ ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του. Δὲν ἐφησυχάζει μὲ τὴν ἴδεαν, δτὶ εἶναι πιστὸς ως οἱ ἄλλοι «χριστιανοί» τοῦ ἀκουσίου βαπτίσματος. ’Επιθυμεῖ νὰ μείνῃ μόνος διὰ νὰ βιώσῃ μυστικῶς καὶ ἀνεκφράστως τὴν ἀπελπισίαν τῆς μονώσεως ως τὴν μόνην κοινὴν μετὰ τοῦ Χριστοῦ γλῶσσαν διὰ νὰ εἰσέλθῃ μετ’ Αὐτοῦ εἰς διάλογον σωτηρίας. ’Η ἀπελπισία τῆς ἀγωνίας ἐν τῇ αἰσθήσει τοῦ αἰωρουμένου ἐντὸς τῆς ἀβύσσου τοῦ μηδενισμοῦ ὑποκειμένου ως μόνου, πραγματικὸν μόνου ἐντὸς τοῦ χάους τοῦ θανάτου, δινευ τῆς ἀπατηλῆς βοηθείας τῶν πολλῶν, τῶν ἀλλων ὅμοίων καὶ ἀδυνάτων προστατῶν του, μόνου ἐνώπιον τῆς φοβερᾶς κρίσεως καὶ κλήσεως τοῦ Σταυροῦ εἶναι συνεχῆς δοκιμασία καὶ συγχρόνως ἀποκάλυψις τῆς Ἀποκαλύψεως τῆς Ἀληθείας ἐν Χριστῷ.

‘Η ἀληθής πίστις μετράται ὑπὸ τοῦ ἀτόμου καθ' ἑαυτὸν καὶ ἐν τῇ μονώσει δινευ ἔξωτερικοῦ κριτηρίου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐντάσεως τῆς ἐν τῇ ὑπάρξει αὐτοῦ μυστικῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ αἰωνίου καὶ χρονικοῦ. Τὸ μέγεθος τοῦ μαρτυρίου τῆς ὑπάρξεως ἐν ἀγωνίᾳ καὶ ἀπελπισίᾳ προσδιορίζει τὴν δύναμιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

‘Ο τραγικὸς αὐτὸς προσδιορισμὸς, δπως μάλιστα ἔξωτερικεύεται ως ἀτομικὴ τοῦ συγγραφέως πεῖρα, πανικοβάλλει τὸν ἀναγνώστην, συντρίβει ἐν αὐτῷ τὴν γαλήνην καὶ τὴν ἀπάθειαν καὶ διχάζει τὴν προσωπικότητα. ’Ο μελετητὴς τοῦ Kierkegaard διαβάζει ἕνα μάρτυρα τῆς πίστεως, δ ὁποῖος διὰ τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως ἔξωτερικεύει τὸ ἀτελεύτητον ἐν τῇ ζωῇ μαρτύριον, τὸ ἐμπνεόμενον ὑπὸ τῆς παραδόξου διαλεκτικῆς συλλήψεως τῆς σχέσεως Σταυροῦ καὶ ‘Ὑπάρξισμός του εἶναι μαρτυρικός καὶ δλίγοι δύνανται νὰ τὸν ἐννοήσουν, διότι θὰ πρέπη κατ' ἀρχὴν νὰ τὸν ζήσουν. Δὲν ζητεῖ δύμως, δπως οἱ ἀναγνῶσται του μιμηθοῦν τὸν συγγραφέα. ’Ο ίδιος ἔξελεξε τὸ μαρτύριον τοῦτο τῆς σκέψεως καὶ τῆς συνεποῦς πρὸς αὐτὴν πράξεως εἰς τὸν ἀπόλυτον βαθύταν(¹). Δὲν παραγνωρίζει τὴν ἀσθενειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ζητεῖ δύμως ἀπὸ τὸ ὑποκείμενον νὰ μείνῃ μόνον διὰ νὰ βιώσῃ τὴν ιστορικὴν του «Στιγμὴν» ως τὸ σοβαρὸν καὶ μοναδικὸν κριτήριον τῆς αἰωνιότητος.

Διὰ τοῦτο γράφει ἐν ἀγωνίᾳ καὶ διαιλεῖ πρὸς τὸ Σὺ τοῦ ἀγνώστου ἀναγνώστου προσωπικῶς, διαικόπτει τὴν ἔκθεσιν τῶν ἴδεῶν του, παραθέτων ἀποτόμως μοναδικὰς εἰς δύναμιν προσευχὰς πρὸς τὸν παριστάμενον μεταξὺ τῶν δύο Θεῶν καὶ ἀπευθύνει προσωπικὰς πρὸς τὸν μελετητὴν του νουθεσίας. ’Εχει συνείδησιν, δτὶ εἶναι δ ἰδιος ἐπικλήνδυνος. Γνωρίζει, δτὶ δύνανται νὰ προκαλέσῃ ἐν τῇ εὐεργεσίᾳ, τὴν ὁποίαν χαρίζει, πνευματικὴν καταστροφὴν καὶ μηδενισμόν(²).’Εχει ἐπίγνωσιν, δτὶ ἡ διαλεκτικὴ αὐτοῦ δὲν εἶναι εὐχώνευτος πνευματικὴ

1. ‘Ο Jaspers εὔστόχως παρατηρεῖ. «Αὐτοὶ οἱ ίδιοι Kierkegaard καὶ Nietzsche ήσαν ἔξαιρέσεις καὶ οὐχὶ παραδείγματα. Τὸ νὰ μιμηθῇ τις αὐτοὺς θὰ ἥτο ἀντίθετον τῆς θελήσεως των. Ήσαν συγχρόνως προφῆται καὶ θύματα τῆς ἐποχῆς των». («Der philosophische Glaube» σ. 149).

2. «Αὐτό, τὸ ὁποῖον μὲ κάμνει μόνον νὰ τρέμω εἶναι, δτὶ ἐγὼ μὲ τὰς λέξεις μου αὐτὰς οὐδέποτε θὰ γίνω κατ' οὖσίαν ἀντιληπτὰς» (XII, 143).

τροφή διὰ πάντας, ἀλλ' ὅδηγεῖ εἰς τὴν σαφῆ καὶ ἀνευ συμβιβασμῶν ἐκλογήν, μετὰ τὴν προβολὴν τοῦ διλήμματος: «ἢ τὸ ξύ, η̄ τὸ δόλλο». Ἀντιλαμβάνεται, δτι διὰ τῶν ἔργων του χρωγάζει πρὸς τὸν διαγνώστην: «ἢ θὰ γίνης ἀληθῆς χριστιανὸς η̄ ἐὰν „ὅχι τοιοῦτος, τότε καλύτερον νὰ παραμείνῃς δόθεος. Μέση δόδος δὲν ὑπάρχει⁽¹⁾.

β. Ἡ δύναμις τῆς μαρτυρικῆς ὑπάρξεως. Ὁ Kierkegaard εἰς ὅλα τὰ ἔργα του φαίνεται νὰ κυριαρχῇ ται ὑπὸ τῆς ἀντιλήψεως, δτι διλόκληρος η̄ περὶ τὴν Ἀλήθειαν παρεξήγησις ἐντὸς τοῦ κόσμου ἔχει ώς κύριον αἴτιον τὴν ὑπὸ τῶν δινθρώπων ἐπὶ σφαλερᾶς βάσεως ἐπιζήτησιν τῆς δυνάμεως. Τὸ ὑποκείμενον δηλαδὴ πιστεύει, δτι η̄ δύναμις ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπιτευχθείσης κυριαρχίας ἐπὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου. Ἡ θέλησις πρὸς δύναμιν ώς τὸ κοινὸν χαρακτηριστικὸν πάντων τῶν θυγατρῶν, ἐκπηγάζουσα ἀκουσίως ἐκ τῆς ἐλευθερίας (η̄ δποία ἐμφανίζεται ώς η̄ ἀπειρος δυνατότης πρὸς δημιουργικότητα), ἀντιμετωπίζεται ἐσφαλμένως διὰ φορᾶς ἐξωστρεφοῦς, η̄ δποία κενώνει τὸν δινθρώπον. Οὕτως ὁ δυνατὸς δινθρώπος ἐξασθενίζεται καὶ παραδίδεται εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς θελήσεως του. ΗΙ δόξα τοῦ δυνατοῦ εἶναι η̄ ἀφηρημένη ἔννοια τῆς ὑπάρξεως ἐν τῷ ἀντικειμένῳ, τῷ δημιουργηθέντι διὰ τῆς ἀρνήσεως ἔαυτῆς. Ἡ νίκη ἐν τῷ κόσμῳ καὶ η̄ δόξα εἶναι ἀδυναμίαι τῆς ποθούσης τὴν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἀνύψωσιν τῆς ὑπάρξεως· πρᾶγμα ἀδύνατον, διότι η̄ ὑπάρξις ἀπλῶς συγκινεῖται, ἀλλὰ δὲν κινεῖται δυναμικῶς καθ' ἔαυτήν. Κινεῖται ὑπὸ τῶν ἀλλων, ἀλλὰ καθ' ἔαυτήν παραμένει ἀπαθής, ἀνίσχυρος καὶ ἀδιάφορος. Ὁ Θεὸς τῆς δυνάμεως, ὁ ὑπὸ τῶν ἀλλων δημιουργηθεὶς ὑπεράνθρωπος εἶναι τὸ ἀψυχον «ρομπότ», τὸ θύμα,, ὁ δοῦλος τῆς ματαιότητος τοῦ ὁμαδικοῦ ἐγωῖσμοῦ.

Ἡ δύναμις εἶναι η̄ ὑπὸ τῆς ὑπάρξεως βίωσις κατὰ συνεπῆ τρόπον τοῦ ἐν αὐτῇ Αἰωνίου ἐντὸς τῶν περιορισμῶν τοῦ χρονικοῦ ώς τοῦ διηνεκοῦς μαρτυρίου καὶ τῆς ἀντιθέσεως. Ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὸ ισχυρὸν ἐν τῷ κόσμῳ χρονικὸν πλήροι τὴν ὑπάρξιν πραγματικῆς δυνάμεως, βιουμένης ώς ὑπερκοσμίου πάθους κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Χριστοῦ. Ὁ πραγματικῶς δυνατὸς εἶναι ὁ ἔχων τὴν δύναμιν νὰ παραμείνῃ εἰς ἔαυτὸν ἐντὸς τοῦ διχασμοῦ τούτου. Τότε ὁ κόσμος ὑπερβαίνεται, νικᾶται διὰ τῶν ἀντιθέτων μέσων, ητοι τῆς ἀδυναμίας καὶ τῆς μυστικότητος. Δύναμις εἶναι η̄ δύναμις τῆς ἀρνήσεως τῆς δυνάμεως τοῦ κόσμου τούτου, διὰ νὰ κυριαρχῇ η̄ ἐν τῇ ὑπάρξει συντριπτικὴ δύναμις τοῦ αἰωνίου. Ἐκαστος φέρει ἐν ἔαυτῷ τὴν δυνατότητα ταύτην, ἀλλὰ δὲν ἔχει ἐκαστος τὴν δύναμιν νὰ κινητοποιήσῃ ταύτην. Κινητοποιεῖται δὲ μόνον αὕτη ὑπὸ τῆς ἀπελπισίας,

1. Ὁ Channing Pearce παρατηρεῖ: «Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτοῦ συναισθηματικῷ κόσμῳ τὸ σφυρὶ τοῦτο κατὰ τῆς ὑποκρισίας εἶναι εἰς ἀγαπῶν καὶ ἔνα παιδί. Ἐκ τῆς διχασμένης συνειδήσεώς του ἔξερχεται μία σπανίᾳ σύνθεσις καὶ ἀπλότης καὶ ἐκ τῆς ἀγωνίας καὶ ἀπελπισίας του μία ἀκτινοβολοῦσα ἀγάπη καὶ ἐλπίς. Λι ἀτομικαὶ προσευχαὶ του εἶγαι κατὰ μέγα μέρος ἐν καθαρὸν πάθος διξιολογίας.» («The terrible Crystal. Studies in Kierkegaard and modern Christianity». London 1940, σ. 43).

ἥτις δημιουργεῖται ἔνεκα τῆς ἐν ἀδυναμίᾳ ἀρνήσεως τῆς δυνάμεως. Ἐπελπίσα καὶ ἀγωνία εἶναι μόνον ὑποκειμενικὴ δυνάμεις, αἱ δποῖαι χειρίζονται τὸν κόσμον μετὰ τῆς δόξης του ὡς κατώτερον, ἀσήμαντον, πηγὴν ἐνδόξου ἀδυναμίας. Ὁ Χριστὸς ὡς νικητὴς εἶναι ἡ τελεία δρηγοῖς τοῦ κόσμου. Ἡ Ἀλήθεια ὡς κυριαρχικὴ ἀναγκάζει τὸν κόσμον ὡς ψεῦδος νὰ φονεύσῃ αὐτὴν, ἀποδεικνύουσα οὕτω διὰ τῆς ἀδυναμίας της τὸ μὴ ἀληθὲς τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Πάντες δύνανται νὰ γίνουν ὑπερκοσμίως ἴσχυροί ἐν τῷ ὅμοιώματι τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, διότι ἐντὸς αὐτῶν φέρουν, ὡς ἀνάλογον πρὸς τὸ πάθος Αὐτοῦ, τὴν Ἀλήθειαν ὡς δυνατότητα μιμήσεως τοῦ μαρτυρίου, τοῦ προκύπτοντος ἐκ τῆς ἀντιθετικῆς ἐν ἑαυτοῖς συνθέσεως αἰωνίου καὶ χρονικοῦ.

*Ἐπομένως διὰ νὰ κατανοήσῃ τις τὸν Κ. πρέπει κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτοῦ νὰ συμπάσχῃ διὰ τὴν προσωπικὴν του σωτηρίαν καὶ μὴ δλόκληρον, νὰ ἔχῃ δμιας ἐλαχίστην ποσότητα τῆς πίστεως τοῦ συγγραφέως.

Διὰ τοῦτο κρίνων τὸν Κ. διατρέχει τις τὸν κίνδυνον νὰ κατακρίνῃ ἑαυτόν, διότι ἡ τελικὴ κρίσις, τὴν δποίαν δύναται νὰ διατυπώσῃ εἶναι, δτι ἡ φιλοσοφία του ἐμπνέει τὴν ἐν Χριστῷ δραματικὴν ὑπαρξίαν. Ἐὰν ἀρνηθῶμεν τοιαύτην ἐφαρμογὴν τῆς πίστεως, ἀρνούμεθα τὴν ἀνωτέραν καὶ δυναμικωτέραν ἔκφρασιν αὐτῆς· ἐὰν ἀποδεχθῶμεν ταύτην, βλέπομεν πόσον ἀδύνατοι εἴμεθα ἡμεῖς, νὰ ἐφαρμόσωμεν τὴν πίστιν μὲ ἀπόλυτον συνέπειαν. Ἐξ ἀλλού οὐδεὶς ἔχει δικαίωμα νὰ ἐλέγῃ τοιαύτην ἐφαρμογὴν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὸν δυνάμενον νὰ χωρήσῃ πρὸς ταύτην. Καὶ ὁ Κ. χωρεῖ εἰς τὴν θεωρητικὴν ἀνάπτυξιν, ἀλλὰ καὶ πραγμάτωσιν αὐτῆς· γίνεται ἔξαίρεσις ὡς συγγραφεὺς καὶ δύσκολον πρὸς μέμησιν παράδειγμα ὡς προσωπικότης. Ὁ ἀναγνώστης του δοκιμάζει ἐν ἑαυτῷ βαθύτατον πνευματικὸν συγγελονισμὸν καὶ καλεῖται εἰς ἐνδοσκόπησιν τῆς ἀληθείας, ἡ δποία κατὰ τὸν σωκρατικὸν Κ. εὔρισκεται ἐμφυτος εἰς πᾶσαν ὑπαρξίαν. Δὲν διδάσκει ὡς Καθηγητὴς ἀφ' ὑψηλοῦ, ἀλλ' ἀποκαλύπτει εἰς τὸν ἀναγνώστην αὐτοῦ, δτι ἡ ἀλήθεια εὔρισκεται ἐν ἑαυτῷ προκαλῶν οὕτω τὴν ὑπ' αὐτοῦ αὐτενέργειαν καὶ τὴν ἀξιοποίησιν τῆς ἰδίας σκέψεως. Ἐκάστη σελὶς τῶν συγγραμμάτων του εἶναι πηγὴ ἐνθέου γνώσεως, εἶναι συναγερμικὴ σειρὴν διὰ τὴν λύτρωσιν τῆς ὑπάρξεως. Δὲν πειθαναγκάζει τὸν ἀναγνώστην ν' ἀκολουθήσῃ τὰς θεωρίας του (¹). ἀντιθέτως ἐλευθερώνει τὴν σκέψιν ἀπὸ τὰ δεσμὰ αὐτῆς, δίπτει αὐτὴν εἰς ἀγωνίαν καὶ προσκαλεῖ τὴν ὑπαρξίαν εἰς δύσκολον, ἀλλ' ὀραῖον καὶ ὑψηλὸν ἀγῶνα πρὸς ἀπόκτησιν τῆς πραγματικῆς δυνάμεως.

γ . ‘Ο συνεχὴς θάνατος. Ἡ διὰ τῆς ἐλευθερίας ἐν ἀγωνίᾳ ἀνακάλυψις τῆς διαλεκτικῆς συνθέσεως τῆς ὑπάρξεως ἐκ χρονικοῦ καὶ αἰωνίου, ἀποκαλυπτομένη ἐν ὅλῃ τῇ τραγικῇ αὐτῆς ἀντιθέσει εἰς τὸν Σταυρὸν τοῦ Χρι-

1. Διὰ τοῦτο ἔγραψεν ὅλα τὰ συγγράμματά του ὑπὸ διάφορα ἐκάστοτε φευδώνυμα (Βλέπε πίνακα Βιβλιογραφίας), δπως ἡ προσωπικότης τοῦ συγγραφέως μὴ ἐπηρεάσῃ τὸν ἀναγνώστην καὶ δπως συγχρόνως καταδείξῃ, δτι “Ἄλλος, ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ πηγὴ τῆς «φιλοσοφίας» του. «Ἡ φευδωνυμία ἡ ἡ πολυωνυμία μου» — γράφει δ Ἰδιος — «δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς συμπτωματικὰ αἴτια, ἀλλ' ἔχει βαθύτερον αἴτιον, ἀναφερόμενον εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν συγγραφικὴν παραγωγὴν μου.... εἴμαι δηλαδὴ ἀπρόσωπος ἡ προσωπικός εἰς ὑποθίλευς εἰς τρίτον πρόσωπον» (VII, 301).

στοῦ, δημιουργεῖ τὰς προύποθέσεις τοῦ μαρτυρίου τῆς πίστεως διὰ τὸν χριστιανόν, τὸν ἐννοήσαντα καὶ βιώσαντα τὸ γεγονός τοῦτο ὡς μαστήριον καὶ ἀχώρητον ἐν τῇ σκέψει παράδοξον. Τὸ μαρτύριον συνίσταται εἰς τὸν κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Χριστοῦ περιορισμὸν τοῦ πρώτου συνθετικοῦ, ὑπερβολὴσιν τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ χρονικοῦ πρὸς ἀληθῆ βίωσιν τοῦ αἰωνίου ὃνευ συμβιβασμῶν καὶ ὑποχωρήσεων. Τοῦτο σημαίνει θάνατον τοῦ ὑποκειμένου, πάθος τῆς ὑπάρξεως, ἀπελπισίαν ὡς «ἀσθένειαν πρὸς θάνατον». ‘Η ἐν Χριστῷ ζωὴ νοεῖται μόνον ἐν τῷ θανάτῳ Λύτοι.‘ Ο ζῶν ἐν ἀπολύτῳ συνεπείᾳ τὴν διαλεκτικὴν τῆς ὑπάρξεως, ὡς μὴ δυνάμενος εἰς τὸν κόσμον νὰ ἐπιτύχῃ σύνθεσιν αὐτῆς ή ἀπόλυτον προτίμοις τῆς γαλήνης καὶ εἰρήνης τοῦ αἰωνίου, ἀποθνήσκει ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν μετὰ τοῦ Ἑσταυρωμένου. ‘Η ἀντίθεσις πρὸς τὸν κόσμον δὲν καταπονεῖ, δὲν ἔξαντλεῖ, ἀλλὰ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν φονεύει, διότι τὸ χρονικὸν στοιχεῖον τῆς ὑπάρξεως, ἡ οὐσία δηλαδὴ τοῦ κοσμικῶν ὑπάρχειν, μὴ δυναμένη ὡς τοιαύτη νὰ καταργηθῇ, δοκιμάζει εἰς τὴν ἄκρως ἀντιθετικὴν ἐνέργειαν τοῦ αἰωνίου τὸ μαρτύριον τῆς ἀντιθέσεως τοῦ ὑπερκοσμίου καὶ πανισχύρου ἐν τῇ ὑπάρξει θείου στοιχείου πρὸς τὸ ἀπαραίτητον, τὸ ἀναπόφευκτον, τὸ ἰσχυρὸν καὶ εὐχάριστον τοῦ χρονικοῦ καὶ τοῦ γηίνου. Τὸ μαρτύριον τοῦτο τῆς πίστεως δὲν ἔχει τέλος ἐντὸς τῆς ζωῆς αὐτῆς, διότι τὸ χρονικὸν δὲν εἶναι δυνατὸν καὶ δὲν πρέπει νὰ ἔξαλειφθῇ· ἡ ὑπάρξις ἀντιθέτως ὀφείλει νὰ συζῇ μετ’ αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλ’ ἐν διαστάσει. ‘Ο πραγματικὸς θάνατος, κατὰ ταῦτα, δὲν εἶναι ὁ φυσιολογικὸς τῆς «Στιγμῆς», ἀλλ’ ὁ διηνεκὴς τῆς «Ἐπ—αναλήψεως» τοῦ κόσμου, διότι ἐν αὐτῷ ὑπάρχει ἡ μόνη ἀπάντησις εἰς τὴν σταυρικὴν θυσίαν τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὅποια σημαίνει καὶ συνεπάγεται τὴν ἀρνησιν τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ συμβιβασμοῦ μετὰ τοῦ κόσμου, ἀρα σταύρωσιν τῆς ὑπάρξεως. ‘Η ἀπάντησις «ἔνεκα Σου θανατούμεθα δλην τὴν ἡμέραν»⁽¹⁾ εἶναι ἡ ἀπόδειξις τῆς διαλεκτικῆς πίστεως καὶ συγχρόνως τὸ κριτήριον τῆς ἀληθοῦς βιώσεως αὐτῆς.

‘Ο Kierkegaard ἐδίδαξεν οὕτω εἰς δλόκληρον τὸν κόσμον καὶ δι’ ὃλας τὰς ἐποχὰς τὴν σχέσιν μᾶς βαθυτάτης ἀναλύσεως τῶν βιωμάτων τῆς διαλεκτικῆς καθ’ ἔαυτὴν ὑπάρξεως μετὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. ‘Ο ὑπάρξισμὸς εἶναι δυνατὸν πλέον νὰ νοῆται μόνον ἐντὸς τῆς εἰς Χριστὸν τραγικῆς ἐμπειρίας, δύναται δηλαδὴ νὰ εἶναι μόνον σταυρικός. ‘Ο «φιλόσοφος» τῆς ὑπάρξεως τῆς Δανίας δὲν γράφει, ὡς ὁ ίδιος παρατηρεῖ, φιλοσοφικὸν σύστημα, ἀλλ’ ἐκφράζει τὴν ἐμπειρίαν ταύτην.

“Ἐνεκα τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων λόγων ὁ Κ. δὲν δύναται νὰ κριθῇ ὡς φιλοσοφικὸς ἢ θεολογικὸς συγγραφεὺς, διότι δὲν γράφει διὰ νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ ἀποστολὴν καὶ νὰ διμιλήσῃ ἐν δύναματι τοῦ Χριστοῦ πρὸς μίαν γενεάν, ἡ ὅποια ἐν τῷ ῥωμαντισμῷ τῆς δεικνύει τὰ σημεῖα τῆς ἐπερχομένης ἡθικῆς καταπτώσεως. Εἶναι δηλαδὴ προφητικὸς συγγραφεὺς ὑπὸ τὴν διττὴν τῆς λέξεως ἔννοιαν ὡς ἔχων ἀφ’ ἐνδεικτικούς συνειδήσειν, διὰ διμιλεῖ ἐξ δύναματος τοῦ Θεοῦ καὶ ἀφ’ ἑτέρου ὡς προδι-

1. Πρὸς Ρωμ. 8,36.

κάζων τὰ θλιβερὰ διὰ τὸ μέλλον ἀποτελέσματα ἐκ τῆς παρεξηγήσεως τῆς ἀληθινῆς θρησκευτικότητος καὶ τοῦ ὀρθοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ. 'Ἡ σφιδρότης τῆς ἐπιθέσεως του, αἱ δικρότητες καὶ αἱ ὑπερβολαί, εἰς τὰς ὅποιας περιπίπτει, εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πίστεώς του, ὅτι πληροῖ θεῖον καθῆκον, ἐνώπιον τοῦ ὅποίου πᾶσα χάριν τοῦ κόσμου μετριοπάθεια θὰ ἐπρόδιδεν αὐτὸν ὡς μὴ ἔκτελοῦντα πλήρως τὴν ὑψηλὴν ἀποστολὴν του. 'Ἡ μελαγχολία του ἥτο ἡ ἔκφρασις τοῦ πόνου πρὸ τῆς ἀφελοῦς καὶ μαλθακῆς ζωῆς τῶν αὐτοκαλουμένων χριστιανῶν· ἡ ἀπελπισία του τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τραγικῆς συγκρούσεως ἐν ἑαυτῷ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, ζητοῦντος πλήρη καὶ ὅχι μερικὴν ἐφαρμογὴν μετὰ τῆς ἐντόνου ἐν τῇ ὑπάρξει αὐτοῦ δίψης πρὸς τὴν αἰσθητικὴν ἀξίαν τοῦ κόσμου τούτου· καὶ τέλος ἡ ἀγωνία του ὁ φόβος, ὅτι δὲν θὰ κατορθῶσῃ ἐνεκα τῆς συγκρούσεως ταύτης νὰ εὕρῃ ἀνάπτωσιν εἰς τὴν ζωήν. 'Ἐγκατέλειψε τὰ πάντα πρὸ τῆς ἐπιτακτικῆς φωνῆς τοῦ ἐν τῇ ὑπάρξει του ὄμιλοῦντος Χριστοῦ καὶ ἐρρίφθη εἰς τὴν ὑπεράνθρωπον προσπάθειαν νὰ μεταδώσῃ Αὐτὴν πρὸς δόλους τοὺς ἀνθρώπους οὔτως ἵσχυρον καὶ βροντώδη, ὡς ὁ Ἰδιος ἥσθανετο αὐτήν. Ταλαιπωρος — εὐτυχῆς ὑπαρξίας ἐκείνη, ἡ δόποια θὰ περιπέσῃ εἰς τὴν αἰσθησιν τῆς ὑψηλῆς ταύτης ὑποχρεώσεως. 'Ο χριστιανισμὸς τότε γίνεται πράγματι, ὡς ὁ Ἰδιος ἔγραψε, «χολέρα» (XI, 179), μαρτύριον καὶ ἀνεκπλήρωτον ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου καθῆκον. Τότε καὶ ἡ ζωὴ ἀποκαλύπτει εἰς τοὺς ἀπαισιοδέξους ὄφθαλμοὺς τὴν γυμνότητα αὐτῆς ὅπισθεν τῶν ἐπιφανειακῶν μεγαλοπρεπῶν πέπλων, τὰ δόποια τὴν καλύπτουν. 'Τὸ τὰς συνθήκας ταύτας ἡ ἀποστροφὴ πρὸς αὐτὴν παρουσιάζεται ὡς τὸ ἀναπόφευκτον καθῆκον διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ πλήρωσις τῆς τραγικῆς, ἀλλὰ σωτηρίου δι' ἑαυτὸν καὶ τὸν πλησίον ἀποστολῆς.

'Ο Κ. παρουσιάζει πλήρως τοὺς χαρακτῆρας τοῦ τραγικοῦ προφητικοῦ συγγραφέως. Δὲν φαίνεται νὰ ἐμίσησε οὐδὲν, καίτοι κατηύθυνε ἐναντίον πάντων τὴν ἀδιάλλοκτον ἐπίθεσίν του. 'Ηγάπα κυρίως τοὺς ἀντιπάλους του καὶ χάριν αὐτῶν ἐθυσίασε τὴν γαλήνην τῆς ιδικῆς του ψυχῆς διὰ νὰ χαρίσῃ αὐτὴν εἰς αὐτούς⁽¹⁾.

'Ο θάνατός του τέλος ἀπολύτως συνεπής πρὸς τὴν «φιλοσοφίαν» του, ὑπῆρξε θάνατος μαχητοῦ καταναλώσαντος ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς ἀντιθέσεως πρὸς τὸν κόσμον τὴν ζωήν του ὑπὲρ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ θείου θελήματος. Τὸ τρίπτυχον μελαγχολία—ἀπελπισία—ἀγωνία, τὸ δόποιον ἔξωτερικεύετο μετὰ προοδευτικῆς μέχρι τοῦ θανάτου του μανίας χάριν τῆς σωτηρίας τῶν διλλων, ἔξετέλεσε προώρως τὴν ὑπαρξίαν του. 'Η τελικὴ πτῶσίς του ὑπῆρξε δι' αὐτὸν λύτρωσις, διὰ τοὺς μεταγενεστέρους δὲ ἀψευδῆς μαρτυρία τοῦ σο-

1. 'Ολίγας στιγμὰς πρὸ τοῦ θανάτου του ἐγκατελειμμένος καὶ μόνος ἐντὸς τοῦ κόσμου ψιθυρίζει εἰς τὸν μοναδικὸν φίλον, ὁ δόποιος τοῦ ἀπέμεινε παρὰ τὴν ἐπιθανάτιον κλίνην: «Χαιρέτησε ἐκ μέρους μου δόλους τοὺς ἀνθρώπους. Τοὺς ἡγάπησα δόλους. Τὸ πᾶν ἐφαίνετο ἔξωτερικῶς νὰ εἴναι ὑπερηφάνεια καὶ ματαιότης. Δὲν ἦτο τίποτε ἐκ τῶν δύο. Δὲν είμαι καλύτερος τῶν διλλων. Εἶχον τὸν σκόλοπα ἐν τῇ σαρκὶ μου. Διὰ τοῦτο δὲν ἐνυμφεύθην καὶ δὲν ἔξησκησα ἐπάγγελμα. 'Ημουν διδάκτωρ τῆς Θεολογίας μὲ μεγάλους βαθμούς καὶ θὰ ἡδυνάμην νὰ ἔχω, δ, τι ἥθελον. 'Αλλ' ἥσθανόμην νὰ ὑπέρχω ὡς μία ἔξαλρεσις». Καὶ δο φίλος του τὸν ἔρωτα: «Δύνασαι νὰ προσευχηθῆς; 'Αποθνήσκεις ἐν εἰρήνῃ;» «Μάλιστα δύναμαι. ζητῶ δύμως κατὰ πρῶτον τὴν ἀφεσίν τῶν ἀμαρτιῶν μου καὶ κατόπιν τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς ἀπελπισίας ἐμπροσθεν τοῦ θανάτου». «Διέτι πιστεύεις εἰς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ εὑρίσκεις ἔκει τὸ καταφύγιό σου;» «Μάλιστα βεβαίως. 'Εὰν ύχι, τότε πῶς θὰ ἡδυνάμην;» (Τὸν διάλογον μᾶς διασώζει δ. J. Wahl: «Études Kierkegaardiennes» σ. 45).

βαροῦ τῆς ἀνωτέρας χάριν αὐτῶν ἀποστολῆς του καὶ ἐπιστέγασμα τῆς μαρτυρικῆς ὁδοῦ, τὴν ὅποιαν δὲ ίδιος ἔξέλεξεν (¹).

Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη, βασικὴ καὶ ἀληθής μορφὴ σχέσεων φιλοσοφίας ὑπάρξεως καὶ χριστιανικῆς πίστεως. Ἡ σοβαρὰ ἀνάλυσις τῶν βιωμάτων τῆς ὑπάρξεως ὑποχρεοῦ εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ Σταυροῦ ὡς τῆς μόνης ἐν τῷ κόσμῳ ἀποκαλύψεως τῆς Ἀληθείας καὶ ἀποδεικνύει, δτι πᾶσα περαιτέρω φιλοσοφικὴ ἔρευνα πρὸς ἀνεύρεσιν αὐτῆς εἶναι «μωρία» καὶ προτὸν μόνον τῆς φαντασίας, ἡ ὅποια οὐδόλως βοηθεῖ τὴν τραγικὴν ὑπαρξιν, δπως ὑπερβῆ τὸν καθ' ἑαυτὴν ἀποκαλυπτόμενον διὰ τῆς φιλοσοφίας τῆς ὑπάρξεως διχασμόν, ἀλλὰ μᾶλλον πληροῦ ἀντὶ τούτου αἰσιοδοξίας, ἥτις δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν πραγματικότητα τῆς τραγικῆς ὑπαρκτικῆς ἐμπειρίας. Τὸ διατὸν τῆς τοιαύτης ἀναποφεύκτου σχέσεως θὰ ἔρευνήσωμεν εἰς τὸ Γ". Κεφάλαιον τοῦ Δευτέρου Μέρους («Ἡ ὑπαρξίας καὶ τὸ πρόβλημα τῆς πίστεως»). Εἰς τὸ ἐπόμενον Κεφάλαιον θὰ δοχειληθῶμεν περὶ τὰς μορφὰς σχέσεων, τὰς ὅποιας ἐμπνέει καὶ ὑποκρύπτει ἡ ὑπαρξιστικὴ φιλοσοφία τῶν τριῶν συγχρόνων ὑπαρξιστῶν φιλοσόφων, περὶ τῶν ὅποιων ἐγένετο λόγος εἰς τὸ Πρῶτον Μέρος.

1. «Ἡ Δανία—ἔγραφεν εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του δλίγους μῆνας ἐνωρίτερον καὶ ἐνῷ ἔχαιρε πλήρους οὐγείας—αἴχει ἀνάγκην ἐνδές νεκροῦ. Ἡ ζωὴ μου θὰ ἀνακράξῃ μετὰ τὸν θάνατόν μου» (Channing Pearce, αὐτόθι σ. 42. Ἡ φράσις τοῦ ἡμερολογίου ἔχει ληφθῆ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Oxford University Press: «Journal of Søren Kierkegaard» σελ. 467).

Οποία ἀπόλυτος συνέπεια εἰς τὴν τραγικὴν ταύτην ὑπαρξιν! Ὁ ίδιος εἶχε γράψει εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του δώδεκα ἔτη ἐνωρίτερον περὶ τοῦ ἐαυτοῦ του :«Μίαν ἡμέραν Ιστορικῶς μὲν θὰ λέγεται: αὐτὸς ἀπέθανε ἀπὸ ἀνεξιχνίαστον ἀσθένειαν, ἀλλὰ ποιητικῶς αὐτὸς ἀπέθανε προσβληθεὶς ἀπὸ νοσταλγίαν διὰ τὴν αἰωνιότητα» (Ἡ φράσις τοῦ ἡμερολογίου ἔλαβθη ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ J. Walz: «Søren Kierkegaard» Giessen 1898 σ. 24.

Τὴν τελευταίαν πρὸ τοῦ θανάτου του στιγμὴν, περιβληθεὶς τὴν ὑπερκόσμιον γαλήνην, τὴν ὅποιαν τόσον ἐπόθησεν καθ' δλην τὴν ταραχώδη ζωὴν του, ζητεῖ νὰ ἀναγράψουν ἀπολύτως συνεπής μετὰ τῆς φιλοσοφίας του ἐπὶ τοῦ τάφου του τὴν φράσιν «Αὐτὸς δὲ εἰς καὶ Μόνος» καὶ τοὺς στίχους τοῦ Γάλλου ποιητοῦ Brorson:

«Ολίγον χρόνον ἀκόμη καὶ δὲ οὔρανὸς θὰ ἔχῃ κερδηθῆ
Καὶ δλος αὐτὸς δὲ ἀγῶν θὰ ἔχῃ ἔξαντληθῆ,
Μέσα στὴν αἴθουσα τὴν γεμάτη ρόδα θὰ μπορῶ
χωρὶς διακοπὴ καὶ στὴν αἰωνιότητα νὰ δμιλῶ μὲ τὸν Χριστό».

Οι στίχοι εἰς τὴν Γαλλικήν:

«Encore un peu de temps et le ciel est gagné
Et toute cette lutte se sera dissipée
Dans la salle pleine de roses, je puis
Sans interruption et pour l'éternité parler avec Jesus»
(μν. ὑπὸ Jean Wahl, αὐτόθι σ. 45).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΤΡΕΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΜΟΡΦΑΙ ΣΧΕΣΕΩΝ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΕΩΣ ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

1. Η ΧΑΡΙΝ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΕΩΣ ΜΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΣΧΕΣΙΣ ΑΥΤΗΣ ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ (Karl Jaspers)

‘Ο σύγχρονος σοβαρὸς ὑπαρξισμὸς κινεῖται κατὰ μέγα μέρος ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Kierkegaard, αἱ δποῖαι δμως ἐκλαμβάνονται καὶ χρησιμοποιοῦνται διαφοροτρόπως ἐντὸς τῆς ἴδιαιτέρας δμολογιακῆς παραδόσεως τοῦ θεολογοῦντος. ’Ἐκτὸς δμως τοῦ αὐστηρῶς χριστιανικοῦ ἢ θεολογικοῦ ὑπαρξισμοῦ ὑπάρχουν νεώτεραι φιλοσοφίαι ὑπάρξεως, ἐκ τῶν δποῖων ἐμπνέονται νέαι μορφαὶ ἐπαφῆς μετὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἢ ἀρνήσεως καθ’ ὅλοκληραν οἵασδηποτε μετ’ αὐτῆς σχέσεως. ’Η παρακολούθησις τῶν μορφῶν τούτων τῆς μεταβληθείσης ἀπέναντι τῆς πίστεως στάσεως ἔχει ἀπόλυτον σημασίαν, διότι θὰ καταδειχθοῦν, ἀφ’ ἐνδὲ μὲν αἱ λόγῳ τῆς διακοπῆς τῶν σχέσεων δυσκολίαι καὶ ἀντιφάσεις τῶν φιλοσοφιῶν τούτων ὡς ὑπαρξιστικῶν, ἀφ’ ἑτέρου δὲ τὸ ἀδύνατον τῆς ἐπιτυχίας πλήρους διαχωρισμοῦ.

‘Η πρώτη ἀρνησις τῆς κλασικῆς μορφῆς τῆς συνυπάρξεως τῆς «Σκέψεως τοῦ Ὑπάρχοντος» καὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἐπιχειρεῖται ὑπὸ τοῦ Jaspers. ’Η φιλοσοφία του, ὡς ἐγνωρίσαμεν ταύτην ἐν συντομίᾳ εἰς τὸ Πρῶτον Μέρος, προσπαθεῖ μὲν νὰ διατηρήσῃ τὰς σχέσεις μετὰ τῆς πίστεως, ἀλλὰ δὲν συνάπτει ὑπαρκτικῶς τὴν Σκέψιν μετ’ αὐτῆς, ἐπειδὴ νομίζει, ὅτι ἀληθῆς ὑπαρξίες εἶναι ἢ μὴ διατηροῦσα ἐν ἑαυτῇ οὐδεμίαν σταθερὰν ἀλήθειαν, οὐδένα κατ’ ἐπέκτασιν δογματισμόν, ἵνα οὕτω βιώσῃ εἰλικρινέστερον καὶ τραγικώτερον τὴν δίνει συνθέσεως διαλεκτικὴν αὐτῆς ὑπόστασιν. ’Η σκοπιμότης αὕτη ἐπιβάλλει εἰς τὸν φιλόσοφον τὴν μὴ ἀποδοχὴν τοῦ ἀπολύτου χαρακτῆρος τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς ὑπαρκτικῆς σκέψεως. Εἶναι, κατὰ ταῦτα, ἀπαραίτητον νὰ ἰδωμεν κατ’ ἀρχὴν τὸν δινθρωπὸν ἐν ἐλευθερίᾳ τοῦ Jaspers διὰ νὰ κατανοήσωμεν κατόπιν τὴν νέαν μορφὴν τῆς σχέσεως τοῦ ὑπαρξισμοῦ του μετὰ τῆς πίστεως καὶ τὴν προσπάθειαν μιμήσεως καὶ συγχράνως «διορθώσεως» τοῦ ἐμπνευστοῦ του Kierkegaard εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο.

α. Ο άνθρωπος και η διατήρησις τῆς ἐλευθερίας του. Ο ἀγνωστικισμός, ή ἀμφιβολία, ή ἀποφυγή πάσης τελικῆς κρίσεως, δλόκληρος τέλος ή φιλοσοφία τοῦ Jaspers θέτει τὸν ἀνθρώπον ἐν ἀπορίᾳ μακράν πάσης σταθερᾶς βάσεως και δημιουργεῖ ἐν αὐτῷ τὴν τάσιν πρὸς τὴν ἐν ἀγωνίᾳ δημιουργικότητα. Τὸ βαθύτερον δύμας ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης τοποθετήσεως τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ή προάσπισις τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ. Ο φιλόλυτα ἐπιστημονικὰ συμπεράσματα, δικτατορικὰ πολιτικὰ κόρματα, θρησκευτικοὺς δογματισμούς, ἀτινα πάντα ἀπεργάζονται τὴν ὑποδούλωσιν αὐτοῦ (¹). Ή ἀνυπαρξία τῆς ἀληθείας εἰς ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς γνώσεως, ή μὴ παραδοχὴ ἀσφαλῶν κριτηρίων πρὸς τελικὰς κρίσεις, ή παράδοξος μεταφυσική και ή τελική σύλληψις τῆς ιδέας τοῦ Θεοῦ ἐν θεϊστικῇ — πανθεϊζούσῃ μορφῇ ἀπελευθερώνουν τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ παντὸς ἀντικειμενικοῦ και κατ' ἀπόλυτον τρόπον τιθεμένου φραγμοῦ. Μόνον ή «φιλοσοφικὴ πίστις» παραμένει ὡς τὸ κινοῦν τὴν ἀπελευθερωθεῖσαν τοιουτοτρόπως ὑπαρξίαν πρὸς τὴν ἀπεριόριστον πλέον ἐνεργητικότητα αὐτῆς.

Οταν δὲ Jaspers λέγῃ, διτι ή ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου μόνον ἐν τῇ δεσμεύσει αὐτῆς εἶναι νοητή, θέλει νὰ ἐννοήσῃ τοῦτο: διτι τὸ ἀπεριόριστον εἶναι διὰ τὸν ἀνθρώπον ὑποχρέωσις ιδικῆς του ἐνεργείας ἐν ἀπολύτῳ ἐλευθερίᾳ, εἶναι κλῆσις ἀναλήψεως τῆς ὑψηλῆς εὐθύνης, ήτις δημιουργεῖται ἐν τῇ προσπαθείᾳ τοῦ ἀνθρώπου, δπως μετατρέψῃ τὰς ἀπεριορίστους δυνατότητας αὐτοῦ εἰς πραγματικότητα. Ο ἀνθρώπος εἶναι ἐλεύθερος, δπως οὐδεμία ἄλλη ὑπαρξία εἰς πράτην κόσμον, διότι αὐτὸς εἶναι, δχι δπως εἶναι τώρα εἰς μίαν δεδομένην κατάστασιν, ἄλλ' εἶναι ὑπαρξίας δυνατή, ως ὑπαρξία, ή ὅποια θὰ γίνη, θὰ δημιουργηθῇ ή καλύτερον συνεχῶς θὰ δημιουργηθεῖ. Τοῦτο σημαίνει, διτι και αὐτὸς οὗτος ὁ ἀνθρώπος καθ' ἔαυτὸν εἶναι ἀνικανοποίητος. Τὸ πλέον ἀγνωστὸν και μυστηριῶδες εἶναι δ ἀνθρώπος, διότι εἶναι πάντοτε περισσότερον ἔκεινου, τὸ ὅποιον οὗτος περὶ ἔαυτοῦ γνωρίζει (²). Η ἀδυναμία δύμας αὕτη εἶναι τὸ μέγα εὔεργέτημα διὰ τὸν ἀνθρώπον, διότι και εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δὲν δύναται νὰ δημιουργηθῇ καμμία ἀνθρωπολογικὴ θεωρία, ήτις θὰ ἔθετεν ἐν κινδύνῳ τὴν πνευματικὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτοῦ, ἐφ' δσον μία καθολικὴ γνῶσις περὶ ἀνθρώπου θὰ ἀπέβαινεν ἐναντίον τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ (³). Ο ἀνθρώπος δὲν προσδιορίζεται, διότι πᾶς ιδεαλιστικὸς δραματισμὸς περὶ αὐτοῦ εἶναι ἀπραγματοποίητος. Δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν πραγματικότητα δ τύπος τοῦ τελείου ἀνθρώπου· τοῦτο δὲ ἔχει ως εὔεργετικὸν ἐπακολούθημα τὴν ἐν ἐλευθερίᾳ ἀπὸ παντὸς προτύπου τάσιν

1. «Ἐντὸς τῆς ἐν παρακμῇ ἐποχῆς μας δ ἀνθρώπος ζητεῖ ἀπελευθέρωσιν» («Verunft und Widervernunft in unserer Zeit» σ. 21).
2. «Der philosophische Glaube» σ. 55.
3. Πρβλ. αὐτόθι σ. 55-56.

τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν ἁνευ τέρματος κατόρθωσιν τοῦ κατ' αὐτὸν καὶ κατὰ δύναμιν τελείου τύπου. Ἐλλὰ καὶ αὐτῇ ἡ μὴ δυνατότης πραγματοποιήσεως τοῦ τελείου τύπου εἶναι περαιτέρω κατοχύρωσις τῆς ἐλευθερίας τοῦ ὑποκειμένου.

‘Ο ἀνθρωπος εἶναι ἐπίσης ἀπροσδιόριστος διὰ τὸν Jaspers, ἐφ' ὃσον δὲν εἶναι μόνος καὶ αὐτάρχης καὶ δὲν αὐτοεδημιουργήθη, ἀλλ' ὑπάρχει ἐν ἐλευθερίᾳ ὡς ἔξαρτώμενος, διότι ἐδημιουργήθη, ἔξαρτᾶται καὶ ὑποβοηθεῖται ὑπὸ ἀσυλλήπτου χειρός^(¹), καὶ κατὰ συνέπειαν κερδίζει τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ ἐκ τοῦ συνδέσμου μετὰ τοῦ Υπερβατικοῦ, γινόμενος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ κόσμου^(²)). Οὕτως ἡ ἀνθρωπίνη ἀτέλεια καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀναγκαστικὴ ἔξαρτησις μεταβάλλονται εἰς θετικοὺς παράγοντας ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ παντὸς πνευματικοῦ περιορισμοῦ ἐντὸς τῆς ζωῆς ταύτης^(³). Εἶναι λοιπὸν ἡ ἐλευθερία δῶρον πίστεως καὶ οὐχὶ διανοίας.

‘Ο Jaspers ἀφικνούμενος οὕτως εἰς τὴν εἰσοδον τῆς χριστιανικῆς πίστεως δὲν τολμᾷ τὸ ἀποφασιστικὸν τελευταῖον βῆμα διὰ νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς αὐτῆς. ‘Η ὑποχρέωσις, τὴν ὅποιαν συνεπάγεται ἡ παραδοχὴ τοῦ ἀπολύτου ἐν τῇ ἴστορίᾳ ὡς δημιουργοῦντος τέλειον τύπον ἀνθρώπου, σημαίνει διὰ τὸν Jaspers κατάργησιν τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας. ‘Εχει ἐμπνευσθῇ τὴν φιλοσοφίαν αὐτοῦ ἀπὸ τὸν χριστιανισμόν, θέλει τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἀλλὰ θέλει αὐτὴν ἁνευ τῆς σταθερᾶς ἀληθείας, ἁνευ τῆς συγκεκριμένης μορφῆς. Διὰ τοῦτο ἐπιχειρεῖ καὶ ἐνταῦθα νέαν συγκρητιστικὴν προσπάθειαν.

β. Kierkegaard καὶ Jaspers πρὸ τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

‘Η προσπάθεια τοῦ Jaspers, ὅπως ἐπιτύχη συνδυασμούς ἀντιθέσεων ἐντὸς τοῦ συγκρητιστικοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος αὐτοῦ συνεχίζεται καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν σχέσεων τῆς φιλοσοφίας μετὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. ‘Τὸ τὴν τελευταίαν ταύτην ἐννοεῖ κατὰ παράδοξον τρόπον σύστημα ἰσχυριζόμενον, δτὶ κατέχει ἀποκλειστικῶς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀντιστρατευόμενον εἰς πᾶσαν φιλοσοφικὴν προσπάθειαν, ἡ ἐκκλησιαστικὸν πειθαναγκασμὸν πρὸς τυφλὴν ὑποταγὴν τῶν μαζῶν εἰς τὴν ὄμολογιακὴν πίστιν, ἀντιδραστικὴ στάσις, ἡτις ὑπενθυμίζει ἀντιλήψεις παλαιοτέρων χρόνων. Δὲν διαβλέπει, δτὶ ἡ ἀποκλειστικότης τοῦ χριστιανισμοῦ προέρχεται ἐκ τῆς ἐλευθερίας ἀποφάσεως τῆς πίστεως πρὸ τῆς συγκεκριμένης προσωπικῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἴστορίᾳ, γεγονός τὸ ὅποιον ἔχει ἀσφαλῶς ἀνεπανάληπτον καὶ καθολικὴν σημασίαν. ‘Η ὑπὸ τοῦ Jaspers ἐκδοχὴ τοῦ γεγονότος τούτου ὡς «συμβόλου» μετα-

1. Πρβλ. αὐτόθι σ. 60.

2. Πρβλ. αὐτόθι σ. 60.

3. «Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπολύτως συνυφασμένη μετὰ τοῦ πεπερασμένου αὐτοῦ» («Der philosophische Glaube» σ. 58).

τρέπει τὴν Βίβλον εἰς ήθικο - φιλοσοφικὸν ἀριστούργημα· τοῦτο δμως οὔτε ἡ Βίβλος εἶναι οὔτε καὶ ἡ χριστιανικὴ πίστις, ἥτις δὲν εἶναι ἐπιθυμία γνώσεως τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ κατ' ἀρχὴν πόθος σωτηρίας. 'Ο Jaspers ἀποχρούων τὴν ἀναγκαιότητα ταύτην—ἐφ' δυον ἡ ὑπαρξίας κατ' αὐτὸν πρέπει καὶ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ σωθῇ μόνη ἀνευ ἔξωτερης ἐπεμβάσεως—μεταπίπτει εἰς τὴν ὑποκειμενιστικὴν μεταφυσικὴν τοποθέτησιν τοῦ γερμανικοῦ Ἰδεαλισμοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ μελετητής τῆς φιλοσοφίας του, ἐνῷ κατ' ἀρχὴν καὶ ἴδιως εἰς τὸν ἀντιορθολογιστικὸν αὐτοῦ ἀγῶνα καὶ τὴν ἀνάλυσιν τῆς ὑπάρξεως διὰ τῆς ἐμπνευσμένης Θεωρίας περὶ τῶν δυνατοτήτων αὐτῆς ἐπὶ τῶν μεθοριακῶν καταστάσεων ἀνευρίσκει ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ τὸν σύγχρονον Kierkegaard, ἐν συνεχείᾳ περιπίπτει εἰς ἀπορίαν εὑρισκόμενος ἀπέναντι ἐνδες ἀρνητοῦ αὐτοῦ. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Jaspers καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς λογικῆς ἀρνησιν τῆς δυνατότητος προσωπικῆς ἐμφανίσεως τοῦ 'Ὑπερβατικοῦ ἐν τῇ Ιστορίᾳ καὶ τὴν κατ' ἀκολουθίαν σύλληψιν τῆς ὑπάρξεως ἐν τῇ ἀφηρημένῃ αὐτῆς σχέσει μετὰ τοῦ 'Απολύτου⁽¹⁾. 'Ο Kierkegaard γίνεται ἀντιορθολογιστής, μάχεται ἐναντίον τῆς μαζικῆς συμβιώσεως, διακηρύσσει, διὰ τοῦ ἐλευθερία εἶναι πάθος καὶ ἀγωνία, διέτι κατέχεται ὑπὸ τοῦ παραδόξου τῆς χριστιανικῆς πίστεως. 'Αναλύει τὴν ὑπαρξίαν οὐχὶ δι' ἀφηρημένης ψυχαναλυτικῆς μεθόδου, ἀλλ' ἐν τῇ αἰσθήσει τῆς προσωπικῆς ἐνοχῆς αὐτῆς πρὸ τοῦ 'Εσταυρωμένου Θεοῦ. 'Ο Jaspers καταφάσκει μόνον τὴν τάσιν πρὸς τὸ 'Ὑπερβατικόν, μὴ παραδεχόμενος δμως τὴν προσωπικὴν ἐνοχὴν ὡς ἀμαρτίαν, ἀλλ' ὡς ἀφηρημένην ἔννοιαν εὐθύνης τοῦ ἐν ἐλευθερίᾳ δρῶντος ἀνθρώπου. Οὕτως ἀποφεύγει ἐπιμελῶς τὴν ἀναγκαιότητα τῆς πίστεως πρὸ τοῦ πάσχοντος Θεοῦ καὶ τὴν ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης αἰσθήσιν τῆς τραγικῆς συνομιλίας τῆς 'Ὑπάρξεως μετ' Λύτοῦ. 'Ο κατ' ἀρχὴν κιρκεγκαρντιανὸς φιλόσοφος μεταβάλλεται εἰς πολέμιον αὐτοῦ ἀρνούμενος τὴν βάσιν τῆς σκέψεως τοῦ Δανοῦ. Τὸ τραγικὸν εἶναι, διὰ προσεπάθησε νὰ εἴπῃ «ναὶ» εἰς τὸν ὑπαρκτικὸν ρεαλισμὸν τοῦ Nietzsche, ἀλλὰ συγχρόνως «δχι» εἰς τὴν δημιουργικὴν τῆς ὑπάρξεως κατὰ τὸν Kierkegaard χριστοκεντρικὴν πίστιν καὶ «δχι» εἰς τὸν ἀπόλυτον Μηδενισμὸν τοῦ Nietzsche.

Προσεπάθησε δηλαδὴ,, ν' ἀποφύγῃ τὰς κατ' αὐτὸν ἀκρότητας τῶν δύο φιλοσόφων καὶ νὰ δημιουργήσῃ νέον δυναμικὸν ὑπαρξισμὸν μεταξὺ τῶν δύο μεταφυσικῶν ἀκρων, ἀποχρούων πᾶσαν τελικὴν κρίσιν ἐπὶ ζητημάτων, ἀτινα ὑπερβαίνουν τὴν λογικὴν ἀπόδειξιν—προκειμένου περὶ τοῦ Kierkegaard —καὶ τὴν χθαμαλήν ἀξιολόγησιν τῆς πραγματικότητος—προκειμένου περὶ Nietzsche. Οὕτως δμως ὁ ἀντιορθολογισμὸς αὐτοῦ ἐλέγχεται ὡς ἀναληθής

1. «Ο μῦθος τοῦ Θεανθρώπου εἶναι ἡ καταστροφὴ τῆς ἀληθείας». 'Ο Jaspers πιστεύει διὰ καὶ αὐτὸς οὗτος δ 'Ιησοῦς δὲν ἦθελησε τὴν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων θεοποίησιν. («Von der Wahrheit» σ. 855).

καὶ δὲ ὑπαρξισμὸς αὐτοῦ ὡς στερούμενος δημιουργικῆς δυνάμεως. Εὔνόητον πῶς μετὰ τὴν συγκρητιστικὴν ταύτην προσπάθειαν πᾶσαι αἱ ἔννοιαι λαμβάνουν ἀφηρημένην καὶ ἀπέδουσαν πρὸς ὑπαρξιστικὸν σύστημα ὅψιν καὶ ὁ Jaspers ἐπιδέχεται δικαίως τὴν προσαπτομένην αὐτῷ κατηγορίαν, ὅτι παρέμεινε δέσμιος τοῦ ὑπερβατικοῦ ἴδεαλισμοῦ καὶ μάλιστα τῆς καντιανῆς ἡθικοκρατίας⁽¹⁾.

Τὸ ἐνδιαφέρον ἡμῶν ἐν τῇ παρούσῃ ἐργασίᾳ εἶναι, ὅτι ὁ Jaspers ἀποτελεῖ τὴν πρώτην μετάβασιν ἀπὸ τοῦ αὐστηρῶς ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως οἰκοδομηθέντος ὑπαρξισμοῦ πρὸς τὸν ἀθεϊσμὸν τοιοῦτον. "Ηδη ὁ φιλόσοφος παρουσιάζει νέαν δυνατότητα ἀναλύσεως τῆς ὑπάρξεως καὶ ἀντιορθολογιστικῆς ἀντιδράσεως ἀνευ τῆς προσφυγῆς πρὸς τὴν «μωρίαν» τοῦ Σταυροῦ. Ἀναγκαῖαν δύναμιν θεωρεῖ ἀκόμη τὴν ὑπερβατικὴν τάσιν καὶ τὴν παρουσίαν τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὄποιου δύναμις ἡ κεκαλυμμένη καὶ ἀπομεμακρυσμένη ὑπόστασις οὐδὲν κατ' οὐσίαν προσφέρει εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν ὑπαρξιστικῶν βιωμάτων.

Ο Jaspers τοιουτοτρόπως τοποθετεῖται μεταξὺ τοῦ χριστιανικοῦ καὶ τοῦ ἀθεϊσμοῦ ὑπαρξισμοῦ προσπαθῶν, ὅπως παραμείνῃ ἐπὶ τῆς μακρὰν τῶν ἀκροτήτων «βασιλικῆς» ὅδοῦ⁽²⁾.

Ο ὑπαρξισμὸς δύναται διὰ τῆς θερμῆς πίστεως ἢ τῆς ριζικῆς ἀρνήσεως αὐτῆς. Ο Δανὸς φιλόσοφος ἔνοιε τὴν μίαν καὶ μοναδικὴν δυνατότητα φιλοσοφίας ὑπάρξεως καὶ μόνον ἡ καθολικὴ ἀρνησίς τῆς κυρίας θέσεως αὐτοῦ —ἡ ἀντιθεῖα, ὡς θὰ ἴδωμεν—δημιουργεῖ τὸν νέον δυναμικὸν τύπον τοῦ ἀθεϊσμοῦ. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τιμῇ τις τὴν Βίβλον, ἀλλὰ νὰ ἀρνήται τὴν ἀπόλυτον σημασίαν τῆς σταυρικῆς θυσίας καὶ νὰ ἐπιθυμῇ συγχρόνως νὰ συγκαταλέγηται μεταξὺ τῶν ὑπαρκτικῶν φιλοσόφων· καὶ ἀντιστρόφως δὲν δύναται τις νὰ διαλῦῃ περὶ σεβασμοῦ τῆς πραγματικότητος καὶ νὰ θεολογῇ κατ' ἀφηρημένον ἴδεαλιστικὸν τρόπον. Μέση κατάστασις μεταξὺ χριστιανισμοῦ καὶ ἀθεϊσμοῦ ἀθετεῖται ἐν τῷ ὑπαρξισμῷ διὰ τῆς δημιουργίας ἴδιας ἀφηρημένης θεολογίας δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ.

1. 'Ο J. W. Alexander παρατηρεῖ: «Εἰς τὴν πραγματικότητα ὁ Jaspers παραμένει πλησίον τοῦ γερμανικοῦ ἴδεαλισμοῦ τύπου Kant, ὁ ὄποιος, ἀναπτύσσων τὴν σημασίαν τῆς καντιανικῆς αὐτονομίας, ὑπερτονίζει τὴν καθαρὰν ἐλευθερίαν» («La Philosophie Existentialiste en France» ἐν «French Studies» April 1947 Vol. Oxford 1947, σ. 99).

'Ο J. Tonquédec «'Ο Jaspers ἐπαναλαμβάνει τὴν διχοτόμησιν τοῦ εἶναι κατὰ Kant» («L'Existence d'après Karl Jaspers» Paris 1948, σ. 106).

'Ο G. Kränzlin: «παρὰ τὸν δυαλισμὸν αὐτοῦ ὁ Jaspers παραμένει συνδεδεμένος μὲ τὸν ὑποκειμενικὸν ἴδεαλισμόν» («Existenzphilosophie und Panhumanismus» Scheledorf 1950, σ. 206 πρβλ. καὶ σ. 143).

2. 'Ο J. Rilliet παρατηρεῖ: «ὁ πνευματικὸς ὑπαρξισμὸς τοῦ Jaspers παρέχει τὴν βάσιν καὶ εἰς τὸν ἀθεϊσμόν, καθὼς ἐπίσης καὶ εἰς αὐτόν, τὸν ὄποιον τελεούν νὰ διοράσσουν τινὲς θεολογικὸν ὑπαρξισμόν» («Karl Barth, Théologien Existentialiste?» Neuchâtel 1952 σ. 14).